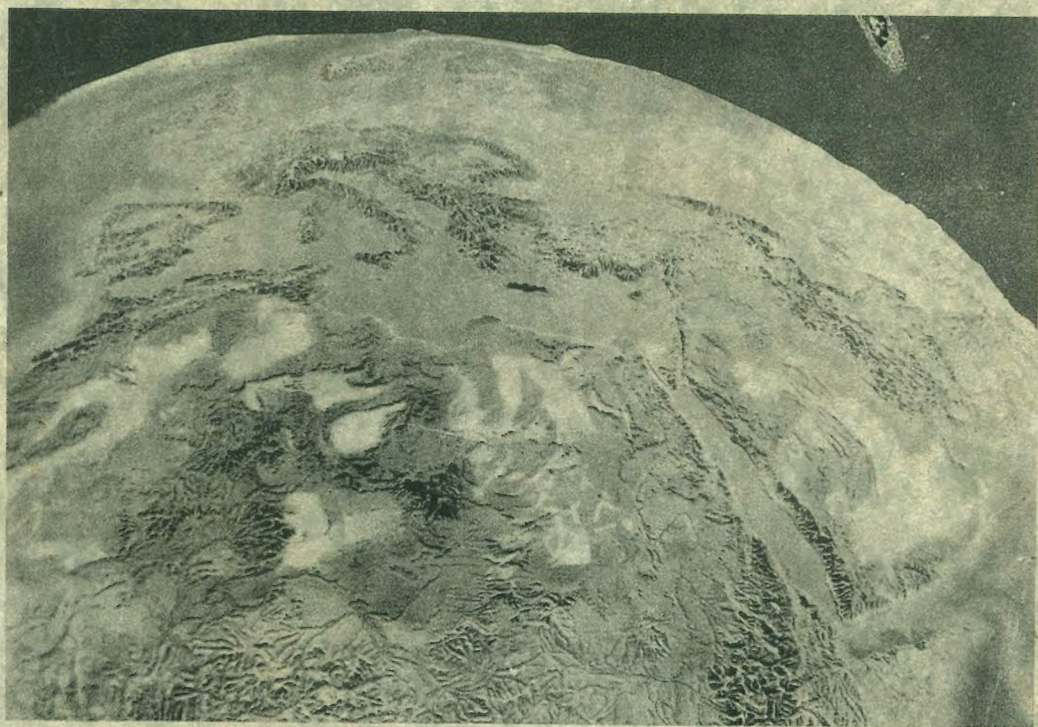

1930
1890 → 1867

ጦብላሕታ

ብዛዕባ ወሬ መንገዱ እንካብ ጦብያ ንኢጣልያ

ብፍሕሐ ጊዮርጊስ ዓብዮዝጊ

፡፡ ሓ ፡፡

ድሕሪ ምእተን ሠለስተን ዓመት እንደገና ተሓትመ::

መቐለ ፲፱፻፺ ዓ.ም.

*This publication was made possible by a
subvention grant from the Maison des Etudes Ethiopiennes,
now the Centre Francais des Etudes Ethiopiennes.*

© ማሕበር ባህሊ ትግራይ 1990 ዓ.ም.

ጠብላሕታ

ብዛዕባ ወሬ መንገዲ እንካብ ጠብያ ንኢጣልያ

ብፍሰሐ ጊዮርጊስ ዓብዮዝጊ

መባእታ

ኃይሉ ሃብቱ

ድሕሪ ምኒቲን ሠለስተን ዓመት እንደገና ተሓትመ::

መቐለ ፲፱፻፲ ዓ.ም.

ትሕዝቶ

መግለታ	1
መቀደምታ	25
በዛዕባ ወሬ መገዳ እንካብ ጦብያ ንኢጣልያ	27
ሓፂር መፍትሕ ዘይልሙድ ቃላት ብተራ ፊደል	43

መባእታ

ታሪኽ ሥነ-ፅሁፍ ትግርኛ ነዊሕ ዘመን የብሉን። ሥነ-ፅሁፍ ትግርኛ ብዕልን ብወግዕን ዝተጀመረ ቅድሚያ ምኢቲ ዓመት ኣቢሉ ኣዩ። ጀማሪ ሥነ-ፅሁፍ ትግርኛ'ውን ደብተራ ፍስሐ ጊዮርጊስ ዓብዮዝጊ እዮም።

ርግዕ! ቀቅድሚያ ፅሁፋት ደብተራ ፍስሐ ጊዮርጊስ፣ ትግርኛ ተፃሒፉስ ንሕትመት በቂዑ ነይሩ። ይኹን እምበር ንፅሁፋት ደብተራ ፍስሐ ጊዮርጊስ ዝቅድም ብሒት መፅሓፍ ትግርኛ እቲ ብደብተራ ማቴዎስ ካብ ግዕዝ ናብ ትግርኛ እተተርጎመን ብ1858 ዓ.ም. ኣብ ባስል እስዊትዘርላንድ እተሓተመን ወንጌል ቅዱስ ናይ ጌይታና ናይ መድኃኒትና ናይ ኢየሱስ ክርስቶስ ብትግራይ ዝብል እዩ። ደድሕሪ እዙይ ፍራንዝ ፕሬቶሪየስ ዝበሃል ጀርመናዊ ተመራማሪ ሥነ-ልቦና፣ ስድሳ ዝኾና ምሳሌታት ትግርኛ ኣብ 1870ታት ዓ.ም. ኣብ ሓደ ፍሉጥ መፅሔት ጀርመን እንተሓትም፣ ፈረንሣዊ ቀሲስ ጄ ሽራይበር ድማ Manuel de la Langue Tigrai (መምህሪ ቋንቋ ትግርኛ) ዝብል መፅሓፍ ብ1879 ዓ.ም. ኣብ ቪየና - ነምሳ ኣሕተመ። መፅሓፉ ኣብ ሓሙሽተ ክፍልታት እተመቐለ እንትኸውን፣ እተን ቀዳሞት ክልተ ክፍልታት ሃይማኖት-ተንከፍ ይኹና እምበር እተን ዳሕረዎት ሠላስተ ክፍልታት ግና መዓልታዊ ዘረባ፣ ዜና

ምስላታትን ዝሓዛ እየን። በቲ ዓመት እቲ እንደገና (ምባልሲ ብ1879 ዓ.ም.) ሉዶቪኮ ዳ ቪቶ ዝብሃል ኢጣልያዊ Escerzi di lettura in lingua tigray (መልመዲ ፊደል ቋንቋ ትግርኛ) ኣብ ዝብል መፅሓፉ 11 ገፅ ዝመልኦ ግጥምታትን 8 ገፅ ዝኣኸላ ደርፍታትን ኣእትዩ ንረኽቦ።

ብዘይካ እዘን ላዕሊ ዝተጠቐሳ ዕሑፋት ንድርሰታት ትግርኛ ደብተራ ፍስሐ ጊዮርጊስ ዝቐድማ ካልኣት የለዋን። ነዘን ላዕሊ ዝተጠቐሳ ዕሑፋት ድማ ሥነ - ፅሑፍ ትግርኛ ኢልካ ንምቐፃር ኣፀጋሚ እዩ። ደብተራ ፍስሐ ጊዮርጊስ ቀዳማይ ተላሚ ሥነ- ፅሑፍ ትግርኛ ጥራሕ ዘይኮኑስ ብዙሕ እውን ዝፀሓፉ እዮም። ብዛዕባ መገሸእም ካብ ኢትዮጵያ ንዓዲ ጣልያን እትገልፅ ሓፃርን ምቅርትን ፅሕፍቶም ቅድሚ ምኢቲን ክልተን ዓመት ኣብ ከተማ ሮማ ንሕትመት እንትትበቅዕ እቲ ታሪኽ ኢትዮጵያ ዝኣርእስቱ ዝፃበየ ዕሑፎም ግና ብኢድ ተፃሒፉ ተረፈ ደኣ እምበር ብርሃን ማሕተም ኣይረአየን። ይኹን እምበር ኣብ ኢስቲትዮቶ ዩኒቨርሲታሪያ ኦሪየንታሌ ዲ ናፖሊ (ኣብ ናፖሊ ዩኒቨርሲቲ ውሽጢ ማእከል መፅናዕቲ ምብራቕ ዓለም) መምህርን ተመራማራይን ዝኾነ ዶክተር ያዕቆብ በዩነ ነቲ ታሪኽ ኢትዮጵያ ዝብል ዕሑፍ ኢዶም ከምዘሎ ፎቶ ኮፒ ገይሩ፣ ብተወሳኺ'ውን ናብ ጥልያንኛ መሊሱ ብመልክዕ መፅሓፍ ብ1979 ዓ.ም. ኣሕቲምዎ እዩ። ደብተራ ፍስሐ ጊዮርጊስ ብዙሕ

ዘፀሓፋ እዮም ምባልና ይዝከር። አብ መወዳእታ መበል
19 ክፍለ ዘመን ደብተራ ፍስሓ ጊዮርጊስ ብትግርኛ ዝደረሱዎን
ዓበይትን ንኡሣትን ፅሑፋት እዘን ዝስዕባ እየን።

1- ጠብላሕታ ብ1879 ዓ.ም. (1887 ዓ.ም.ኤ.) አብ
ሮማ ተሓትመ። 16 ገፅ

2- እንካብ ዓረብኛ እተገልበጠ ቅደ ቀዳሞት አዕራብን
እንካብ ኢጣልያ እተገልበጠ ታሪኽ አግባፅን ብ1890 ዓ.ም.
(1898 ዓ.ም.ኤ.) አብ ሮማ ተሓትመ። 44 ገፅ

3. ታሪኽ ኢትዮጵያ

4. ታሪኽ ንግሥተ ሳባ

5. ታሪኽ አኸሱም

እተን ታሕተዎት ሠለስተ ፅሑፋት ብደብተራ ፍስሓ ጊዮርጊስ ከም
እተፀሓፋ ይፈለጥ ዳኣ እምበር ኣይተሓተማን።

ብዘይካ እዘን ላዕሊ ዝተጠቐሳ ፅሑፋት ትግርኛ፥ ደብተራ
ፍስሓ ጊዮርጊስ <<አለቃ ዘወልድ>> ብዝብል ስም-ብዕሪ ፊተኛይቱና
ጳለኛይቱ ኢትዮጵያ ዝኣርእስቱ መፅሓፍ ብኣምሓርኛ ፅሒፎም
ብ1891 ዓ.ም. (1899 ዓ.ም.ኤ.) ኣሕቲሞም እዮም። ካብዚ
ብተወሳኺ ብብራና ዘይኮነስ ብዘመናዊ ሕትመት ንመጀመርታ ጊዜ
ብቐይሕን ፀሊምን ሕብሪ ኣሰናዲኦም ንመዝሙረ ዳዊት ብግዕዝ

በዚ መልክዑ እዚ ዘሕተሙ ንሶም እዩም። ኣብ ትውልዱ
ዓዶም ኣብ የሓ ላዕላይ

ዙፋን ዓበይቲ ዓዲ ዝዝክርዎም'ውን ዳዊት ብምሕታሞም ጥራሕ
እዩ። ብትግርኛ ብዙሕ ቁምነገር ከምዝፀሓፉ ግና እቶም ዓዲ
ዝፈልጡ ኣይመስልን። ኣብ ትውልዱ ዓዶም ከይድና ብዛዕባ ታሪኽ
ሕይወቶም ኮነ ብዛዕባ ኣዝማዶም'ውን ንጊዝኡ ካሊእ ዝረኽብናዮ
ሓበሬታ የለን።

እታ ብመጀመርታ ዝደረሰዎ ዕሕፍቲ፣ መዝገብ መገሻ እያ።

ከም መጠን መዝገብ መገሻ ብትግርኛ ጥራሕ ዘይኮነስ እንካብ
ብዝኾነ ኢትዮጵያዊ ቋንቋ እታ ቐዳመይቲ እያ። ርግዕ!
ደድሕፊኦም እቶም ስሙይ ደራሲ ኣምሓርኛ ብላቴን ጌታ ኅሩይ
ወልደ ሥላሴ ብዛዕባ መገሸኦምን ቕንያቶምን ኣብ ሃገረ ጃፓን
ዓብይ መፅሓፍ ዕሒፎም እዮም። ይኹን እምበር፣ ብሚዛን ጊዜ
እንትርኣ፣ መፅሓፎም ዳሕረዋይን ሰዓባይን እዩ።

እዛ ንእስ ዝበለት ግና ነዋሕ ዝኣርእስታ ዕሕፍቲ ደብተራ
ፍስሓ ጊዮርጊስ ናይ እቲ ብእዋን ክረምቲ (ናይ ኤውሮጳ ሓጋይ)
ብ1882 ዓ.ም. (1890 ዓ.ም.ኤ.) ካብ ምዕዋዕ ንናፓሊ ብባሕሪ፣
እንካብ ናፓሊ ንሮማ ድማ ብ“ሠረገላ ጢስ” (ቃሎም ንምጥቃም)
ወይን ብባቡር ምድሪ ዝገበርዎ መገሻን ትዕዝብቶምን ኣብ
ሰብነቶም ዘሕደረሎም “ጠብላሕታ”ን እትገልፅ እያ።

ቅድሚያ እዚ መገሸአም እዚ አብ ባሕሪ ብዙሕ ከይደም ከምዘይነበሩ እንክገልፁ ከምዙይ ይብሉ፡

ኣነ ቅድምእቲይ እንተ ኖኔ እንካብ ምጽዋዕ ንድኸና

እንተዘየሉ እንካብ ምጽዋዕ ንግራር ወይ ንሠራያ እምበር

እንካብዙይ ዝኃለፈ አብ ባሕሪ ከይደዱ አይፈልጥን ነበርኩ፡፡

ድኸና፣ግራር፣ሠራያ እተበሃላ ዓድታት ገማግም ባሕሪን ደሴታትን ኮይነን፤ ብአናእሽቱ ጀላቡ ዝብፅሓ እየን፡፡ ኾይኑ ግና፣ ብባሕሪ እታ መጀመርታ ነዋሕ መገሸአም እዚአ ነበረት፡፡ መዓልቲ መበገሲአም (ምባልሲ ሰነዩ ሠሉሡ) ኣይግለፁ እምበር ወርሓን፣ ዕለታን፣ ሰኣታን ግና አዕሪዮም ከምዚ ይገልፅዎ፡፡

ብባሕት ሓምሌ ብሸሞንተ ሰዓት እንካብ ምጽዋዕ ንኢጣልያ ተበገሠና፡፡

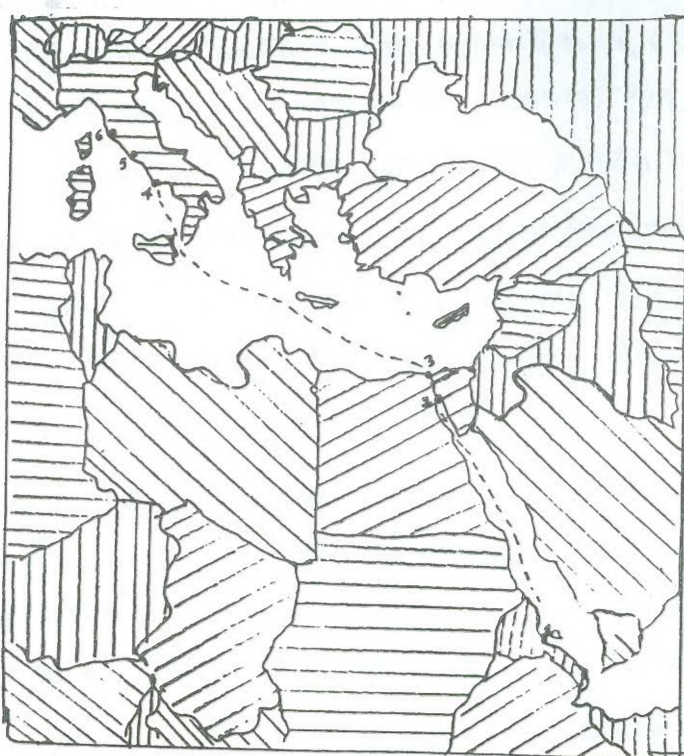
ካብ ዕሑፎም ከም እንርድእ አብ ራብዓይ መዓልቶም መስኖ ሲወስ (Suez Canal) በዲሖም፣ አብኡ'ውን ፍርቂ ሰዓት ዝኸውን አዕሪፎም ፖርት ሰዲድ (Port Said) ብለይቲ አተዉ፡፡

እንካብ ባዕዕ ካብ እተበገሱሉ አብ ሓምሻይ መዓልቶም አብ እዋን ቐትሪ ካብ ፖርት ሰዲድ ናብ ናፖሊ ቐፀሉ፡፡ እንካብ ፖርት ሰዲድ ካብ እተበገሱሉ ድማ እንደገና አብ ሓምሻይ መዓልቶም ኣጋ ዓራርቦ ፀሓይ አብ ናፖሊ በዕሑ፡፡ ኩላኹሉ ካብ ባዕዕ ንናፖሊ

ዓሠርተ መዓልቲ ወሰደሎም፡፡ አብ ናፖሊ ሠለስተ መዓልቲ ምስ ቐነዩ ከአ ንርማ ነቐሉ፡፡ ግና «አብ ማእከል ናፖልን

ሮማን ቸካኖ ዝስማ ንእስ ዝበለት ከተማ ሠለስተ መዓልቲ ምስ ፀንሑ ኣጋ ጊዜ ተበጊሶም <<ሮማ

ብገዘያት>> ኣተዉ:: እምበኣርከስ እዚ ጦብላሕታ ዝበል ፅሑፍም ዘዘንቱ ብዛዕባ እዚ መገዶም እዚ እዩ:: ነቲ ዝኸድዎ መገዲ ድማ በዚ ዝስዕብ ካርታ ብዝበለፀ ክንርእዩ ንኸእል::

1- ሞልዋ 2- ሙስኖ ቢወሳ 3- ፓርቲ ሰዓዳ 4- ሪፐብሊክ 5- ቸካኖ 6- ሮማ

አብቱይ ንለንደን ዩኒቨርሲቲ ብዛዕባ ምዕባለ ሥነ-ፅሁፍ ትግርኛ ዘቐረብኩዎ መፅናዕታዊ ሓታታ ደብተራ ፍስሓ ጊዮርጊስ ከም ኣቦ ሥነ-ፅሁፍ ትግርኛ ክቐፀሩ ይግባእ ቢል ነይረ። ቅድሜኦም ዝተፃሕፈ መፅሐፍ ትግርኛ ከኣ ናይ ደብተራ ማቴዎስ ወንጌል ጥራሕ ነበረ። እምበኣርከስ ሥፍራ ቀዳምነትን ተላምነትን ሥነ- ፅሁፍ ትግርኛ ንደብተራ ፍስሓ ጊዮርጊስ ንምንታይ ክወሃብ ከምዝግባእ ንክንርዳእ ካብ ናይ ደብተራ ማቴዎስ መፅሐፍ ወንጌል ብትግርኛ ክልተ ዓረፍተ ነገራት ንውሰድ እሞ ምስ ካብ እቲ እተተርጎማሉ ግዕዝ ነነፃፅረን።

ግዕዝ ፡ ወሀሎ ኣሓዱ ብእሲ ዘተፈነወ እምኃብ እግዚኣብሔር ዘስሙ ዮሐንስ።

ትግርኛ ፡ ነበሬ ሰብ እተልእኼ እንካብ እግዚኣብሔር ዮሐንስ ዝስሙ።

ግዕዝ ፡ ቦቱ ሕይወት ውእቱ ወሕይወትሰ ብርሃኑ ለእገሰ እመሕያው ውእቱ።

ትግርኛ ፡ ብኣኡ ሕይወት ነበረት ሕይወትሰ ብርሃናቶም ነበረት ንሰብ።

ኣብ ላዕሊ ከም እንርእዮ እቲ ትግርኛ ዝተኸተሎ ኣገባብ ሰዋስው ምባልሲ መሥርዕ ኣሰኻኹዓ ቃላት (syntax) ልክዕ ከምቲ ናይ ግዕዝ እዩ። ብዘይካ ኣብ ኣካይዳ ቅኔ ብግዕዝ እቲ ሥሩዕ ኣገባብ፡-

[illegible]

ቀዳማይ - በፃላ ቤት ቐፂላ- ተጠቃሳይ ቐፂላ- ድማ ግሥ
 Subject Object Verb

በዓል ዓድዋ ደብተራ ማቴዎስ . . . መስርቦ አሰራርዓ ቻላት ከምቲ
አብ ግዕዝ ቃል ጥራይ እዮም ዝተርጉሙ። ንላም ዝተርጎምዎ መፅሓፍ ግዕዝ
ዚፈልጥ እንተዘይኩይኑ ኪስተውዕሉ ዚኸለል ባብ ዓርጋ አይነበርን።

8

ክፍሉን ብዝበለፀገውን ክፍለጡን ግብእ ስለዝኾኑ ንመፀእቲ ተመራመርቲ ኣገዳሲ ዓወደ-መፅናዕቲ ምዃኑ ንሕብር። ክሸው ግና ኣብ ታሪኽ ኢትዮጵያ ዝብል ፅሁፍም እተረኸባ ገለ ሓበሬታት ብዛዕባ ታሪኽ ሕይወቶም ነቐርብ።

ታሪኽ ህይወቶም

ደብተራ ፍስሓ ጊዮርጊስ ዓዶም የሓ እዩ። እቶም ደቅ ኣባት ፥ የሓ << ዓዲ ዓርባዕተ ዙፋን >> ተባሂላ እትፅዋዕ ከም ዝነበረትን ካብዚኤን ሓንቲ ድማ ከሣብ ኸዚ'ውን <<ላዕላይ ዙፋን >> ከም እትብሃልን የዘንትዉ። ንሳቶም ከምዚ ይበሉ ደኣ እምበር ደብተራ ፍስሓ ጊዮርጊስ ኣብ ዝፀሓፍዎ ግና የሓ<<ዓዲ ክልተ ዙፋን >> ትብሃል ዝነበረት እዩ ዝመስል።

ብዝተረፈ ሰብ የሓ ደቂ ዓፅጂ መንግሥቲ ኢና ይበሉ ምእንትዙይ የሓ በሪኽን ዓጂቹን እዩ እኖ እቶም ሰቡ ላዕላይ ዙፋን ታሕታይ ዙፋን ይበህሉ።

ዓዲ ክልተ ይኹን ዓዲ ዓርባዕተ ዙፋን ብዘየገድስ፤ መወለድ ደብተራ ፍስሓ ጊዮርጊስ ኣብ የሓ ላዕላይ ዙፋን ኣብ እትርከብ << ስንኩሕና >> ኣብ እትብሃል ቐሸት እዩ።

ኣብዚ እዋን እዚ ብዛዕባ ታሪኽ ሕይወቶም ብዙሕ ኣይንፈልጥን። ኣብ ዓዶም ከይድና ብዛዕብኦም ዓበይቲ ዓዲ

ሐቲትና'ውን ንግዚኡ ዝረኽብናሉ ሓበሬታ መዝሙረ ዳዊት

ብግዕዝ ከምዘሕተሙ ጥራይ እዩ።

ዕለት ልደቶም እዚ እዩ ንምባል እንተዘይከአልና ዝኖረፋሉ ዓመት ግና ይፍለጥ እዩ። ብ1931 ዓ.ም.ኤ. ኣብ ሠራዩ ኤርትራ ኣብ እትርከብ ዓዲ ዜኑ ኣብ እትብሃል ቐሽት (ጣብያ) ከምዝሞቱ ዶክተር ያዕቆብ በዩነ ኣብቱይ ንታሪኽ ኢትዮጵያ ዝፀሓፎ መባእታ ይገልፅ። ዝኖረፋሉ ዓመት እምባፈለጥና ንኑሕ መዋዕሉም ብመሠረት ከባባዊ መረዳእታት ንምግማት ከንፍትን ንኸእል። ካብ ምዕዋዕ ናብ ጣልያን ዝኸዱ ብ1890 ዓ.ም.ኤ. እዩ። በቲ ጊዜ እቲ ሓያሉ ዓመታት ዝውድእ ማዕርግ ድብትርና ድሮ ለቢሶም ነበሩ። ኣብ ልዕሌኡ ቅድሚ ንጣልያን ምኻዶም ንቋንቋ ፈረንሣይ እንተዘይመለኹዎ'ውን ይፈልጡ ከምዝነበሩ ካብ ቐንፃል ፅሑፍ መገሸኦም ንርዳእ።

እንቲኸን እንቲኸን ሓደ ሰርጀንቲ ጊዜ ኣናረኸበ ኪለው ሳዕ ምሳይ ብፈረንሣይኛ ይጻውት ነበረ።

ኣብ ዓድ ጣልያን ምስ በፅሑ ካልኣት ቋንቋታት እንተፅንዑ ፈረንሣይኛ ከምዝቐፀሉሉ ስለዘይሕብሩልና ነቲ ቋንቋስ ገና ኣብ

ኢትዮጵያ ከለዉ እዕሪቶም ይፈልጥዎ ነይሮም ኢልና ከንግምት ንኸእል። ደድሕሪ ድብትርንኦም ምስ ፈረንሣውያን ላዛሪስት ሚስቶናውያን ተቐሚጦም ነይሮም'ዶ ይኸውን? ኣብዛ ፅሑፍ መገሸኦም እዚኣ «እምብርብር» እትብል ኣብ ኣከለ ጉዛይ ጥራሕ እትዝረብ ቃል ንረክብ። ፈረንሣውያን ላዛሪስት

ሚሲዮናውያን ከአ በቲ ዘመን እቲ ኣብ ኣከለ ገዛይ እትርከብ
“ሒቦ” ኣብ እትብሃል ዓዲ ማእከል ከም ዝነበሮም ዝፍለጥ እዩ።
ምናልባሽ’ዶ ምስ እዞም ሚሲዮናውያን ተቐሚጦም ነይሮም ?

ኤውሮጵ ቅድሚ ምኻዶም ዓረብኛ’ውን ይፈልጡ ነይሮም
ዘብለና’ውን እዚ ዝስዕብ ሓበሬትኦም እዩ።

ብዘይካይ ካልእ ጠብያታይ ላይነብረን ገዳ ሓደ ሻንቅላ ወድ ፲፱ ዓመት
ዜእክል ኣብ ሓደ ጉይታ ተዐሂቡ መጺኡ ነበረ። እሞ ምስ እቶም ዓቀይቲ
ይጻወት ነበረ። ምሳይ ከኣ ሓድሐዶ ሳዕ ብዓረብኛ ይናገር ነበረ።

እዚ ሳዕሊ ዝጠቐስናዮ ውሱን ፍልጦ ቋንቋ ዓረብኛ
ከምዝነበሮም ይረድእና። “ውሱን ፍልጦ” ዘብለና’ውን ዓዲ ጣልያን
ምስ በፅሑ ዓረብኛ ምምሓር ከምዝቐፀሉ ካብቲ “መቀደምታ”
ዕሑፎም ስለ እንርዳእ እዩ።

ብዘይካ እዙይ እውን ገሌሉ እቱ ታሪኽ ለዕራብ እቱ ናይ ጠብያ ነገርስ
ብስም ለዕራብ ተጸሒፉ ከይከውን ይገኣገኣ እዩ እሞ እንካባኡ ገሌ ጭላፎ በቱ
ናይ መምህር ዓረብና ሓገዝ ናብ ትግራይ ዝምጠልናዮ ሌላ

እምበኣርከስ መጀመርታ ማዕርግ ደብተራነት ረኺቦም፣ ደሓር
ድማ ኣብ ውሽጢ ዓዲ እንከለጢ ፈረንሳይኛ ፈሊጦም፣
ዓረብኛ’ውን ጀሚሮም እንተነበሩ፣ ካብ ኢትዮጵያ ቅድሚ
ምውዕኦም እኹል ሰብኣይን ምናልባሽ’ውን መንጎ ሠላሣን ዓርብዓን
ዓመት ዕድመ ነይሮም ይኹኑ። ዓዲ ጣልያን ከይዶም ከሣብ
ንሃገሮም ተመሊሶም ዓዲ ዜኑ ዝሞቱሉ ጊዜ ድማ 41 ዓመት

አሉ። ስለዚህ መዋዕሉም ካብ 71 ክሣብ 81 ዓመት ነይሩ ይኸውን ኢልካ ምግማት ይከኣል።

ቀቅድሚ መገሸኦም ኣብ ኢትዮጵያ ዝነበሩ ኩነታት

ንኢጣልያ ዝኸዱሉ ዘመን፣ ቅድም ኢሉ ኣብ ዓሰብ ጣልያን ንግብፂ ተኪኣን ኣብኡ ሠፊራን፣ ኣስዲባ ከኣ ንምዕዋዕ ሓዛ ናብ ከበሳ ኤርትራ ኣብ ዝትድይበሉ እዋን ነይሩ። ብሓፈሽኡ ኣብ ሰሚን ኢትዮጵያ ግዝኣታ ክተስፋሕፍሕ ኣብ ትህቅነሉ ዘመን ነይሩ። ብግንቦት 1889 ዓ.ም.ኤ. መንኅ ሓፀይ ምኒልክን ጣልያንን ውዕሊ ውጫሌ ተፈሪመ-ስ፣ ራእሲ መኮንን ወልደ ገብርኤል (ኣቦ ሓፀይ ኃይለሥላሄ) ድማ ናብ ሮማ ከይዶም ዝርዝር ውዕሊ ብዝገደደ መልክዑ ብስም ሓፀይ ምኒልክ ፈሪሞም ኣብ ዝተመለሱሉ እዋን ነይሩ። ብዝገደደ መልክዑ ዘበለና ድማ ግዝኣት ጣልያንሲ « ኔዚ ወተሃደራት ጣልያን ረጊዖሞ ዝርከብ ኪለው መሬት » ዝብል ተወሳኺ ኣንቀፅ ስለዝሠፈሮ እዩ።

ነዚ ተወሳኺ ኣንቀጽ መሠረት ብምግባርን ንክብለፀሉን ወተሃደራት ጣልያን ካብ ኤርትራ ሓሊፎም ቦታታት ትግራይ ንምርጋፅን ንምውናንን ቅድድም ሓዙ። ራእሲ መኮንን ከምዚ ዝብል ዝርዝር ውዕሊ ውጫሌ ፈሪሞም ካብ ሮማ እንትምለሱ ብኮንት ኣንቶኔሊ (ምባልሲ ልዑኽ ወይ ኣምባሳደር ጣልያን ኣብ

ኢትዮጵያ) ተሰኚዋል «ፎልታ» ብእትብሃል መርከብ ውግዕ ጣልያን ተጓዷዋል አብ መወዳእታ አብ ምዕዋዕ ወረዱ። ደብተራ ፍስሐ ጊዮርጊስ ከኣ ምዕዋዕ ምስ እዛ ብራእሲ መኮንን እትምራሕ ልዑኽ ተሓወሱ። ካብኡ ራእሲ መኮንን ናብ ትግራይ እንትቐጥሉ ደብተራ ፍስሐ ጊዮርጊስ'ውን ምስ ጭፍርኦም ተሓዊሶም ናብ ትግራይ ነቐሉ።

ብርግዕ ኣይንፍለጥ እምበር፣ ቅድም እቱይ ጊዘ'ቲ ሓጋዛይ ወይ ረዳት ግራዝማች ዮሴፍ ዝነበሩ ይመስሉ። ግራዝማች ዮሴፍ ድማ ተርጓሚይ ወይ ትሩጁማን ሓፀይ ምኒልክ ዝነበሩን ንውዕሊ ውጫሌ'ውን ካብ ጣልያንኛ ናብ ኣምሓርኛ ዝተርጉሙን እዮም ነይሮም።

ራእሲ መኮንን ብባዕዕ ኣቢሉም ናብ ትግራይ ኣብ ዝመጹሉ እዋን፣ ጣልያንን ሰዓብቶምን ድማ ንሩባ መረብ ተሳጊሮም ዓድዋ በጊሖምን ንከተማ ዓድዋ ኣንዲዶማን ኣቃጊሎማን ነበሩ። ደብተራ ፍስሐ ጊዮርጊስ ነቲ ሽዑ ዝረኣይዎ ኩነታ ከምዚ ዝስዕብ ይገልፅዎ።

ዓድዋ ምስ ኣቶና ቀደም እንፈልጦ ዝነበርና ዘኪርና፣ ሰምበድና። ከምዚ ይኮነ ኮይና ጸንሐትና ራሕሳን ብዕልንኣን [ሃብታን] ኃሊፉ ክዳን ዝክትምና ተከዲና ጸንሐትና። እንካብቶም ሰባ ሕምሻ ኣይጸንሑን። እቶም እተረከቡ ዘማቶ ፈሪሆም ነገዝኦም ነዲፎም ኣብ ውሽጢ ቀጽሪ እንዳ መድኃኔ ዓለም ሰፊሮም ነበሩ።
(ታሪኽ ኢትዮጵያ ገፅ 125-26)

እዚ ወራር ጣልያን ኣብ ሰሜን ኢትዮጵያ እናተካየደ ከሎ፣ ጌድኒ ጌድኑ ድማ ኣብ ሙሉእ ኢትዮጵያ ጥሜት እናተዛመተ

ነበረ። ብላንኪ ናይ ሽዑ ዘመን ጥሚት ካብ ህዝቢ ኢትዮጵያ ሓደ ሲሶኡ ከምዝሞተ'ውን ይዝንቶ። ደብተራ ፍስሐ ጊዮርጊስ ነዚ ኩነታ'ዚ ብሽፋኑ ከምዚ ኢሉም ይገልፅዎ።

ሻዕቲይ ኣብ ጦብያ ብላዕ ተባላዕ እዩ ዝነበረ። ኣብ ዝኃለፍካዮ ብኸያትን ለውያትን ብጥምየትን ብሕግምን ዝሞተ ሬሳን ኣብ ቀልቀል ሞት ዝበጽሔን ፈቀዶ መገዲ ዘፍ ቢሉ ይጸንሐካ ነበረ። እንካብ እጻኻ ወጊእካ ብደሓን መልሲ ከም ዕፁብ ነበረ። ናይ ሻዕቲይ ዘመን መከራ ክንደይ ቢልና ክንቈጽር ይትረፍ።

ኣገላልፃ ሓለቃ ለማ ኃይሉ ግና ከምዚ ናይ ደብተራ ፍስሐ ጊዮርጊስ ዓይነት ሽፋን ኣይኮነን፤ ዝርዝርን ስእላዊን እምበር። እቲ ወደምን ብዝሃ ዓርሱ'ውን ፍሉጥ ደራሲ ዝኾነን መንግሥቱ ለማ፤ ቃል ኣቡኡ መጀመርታ ብመቐረብ - ድምጺ (ቴፕ ፊኮርደር) ቀሪፁ፤ መጽሐፈ ትዝታ ዘኣለቃ ለማ ኃይሉ ኣብ ዝብል መጽሓፍ ኣስፊርዎ ኣሉ። ሓለቃ ለማ ነቲ ናይቲ ዘመን ኩነት እናዘከሩ እግረ መንገዶም እውን መንቀሊ እቲ ጥምየትሲ ጣልያን ዘእተዎ ሕግም ከፍቲ (ጉልሓይ) እዩ ኢሉ እቲ ወዲ ሃገር ዝኣምን ከምዝነበረ ከምዚ ዝስዕብ ይገልፁ ።

ጣልያን ኣማሴንን ይዞ የለም ? ኣጤ ዮሐንስ ሲወጉት ኸዱ። ጣልያን ያንን ዮክብት በሽታ ኸሩት ኣገር ገዝቶ ኣመጣ ይላሉ። ኣመጣና ሶስት ላሞች ወጋ ይሉናል በመርፌ፤ኣማሴን። ኣንዲት ሻንድ በረት ኣንዲቱን ሻንድ በረት ለቀቀው።... በግንቦት ዮሐማሴን ከብት ኣለቀ። መጣ፤ ክረምቱን በሰኔ የትግሬ ከብት ኣለቀ።... በሐምሌ በጌምድርን ላሰታ በጥቢ በመስከረም ጎጃም መጣ... ሸዋ መጣ... ከብቱ ያላላቀበት ኣገር የለ። (መጽሐፈ ትዝታ ገፅ 100)

ነቲ መንቀሊ ጥምየት ከምዚ እንዳገለፁ ነቲ አሻዓይቲይ ዝነበረ ዘስካሕክሕ ኩነታት ድማ ብከምዚ ዝስዕብ ሰዕላዊ አገላልፃ የዘንትዉ፡፡

ረጋቡን ያስነሣው የከብቱ ማለት ነው፡፡ በምን ይታረስ ? መሬት ሳይታረስ እንዲያው እንዳለ ቀረ፡፡ ረሃቡ... እስከ ሥስት ዓመት (1881 - 84 ዓ.ም.) ድረስ ሰጸበተ፡፡

ጅብ ጭርስ አረገው ሰዉን፡፡ አሁን ሥላሄ የተሰራበት ሳይ ... የፊታውራሪ ዳምጠው ቤት ነበረ፡፡... ኸዚያው ሻንድ ቤት ውስጥ ነነ፡፡ ሌሊት 'ወሰደኝ ! ወሰደኝ ! ወሰደኝ !' ሲል ያድራል፡፡ በበነጋው ማልዳ ጉባዔ ሲጌድ አለቃ ወልደ ያፌድ- እንቅልፍ እንደሌለኝ ታውቋል- 'ለማ ዛሬ ጅብ ስንት ሰው ወሰደ?' ይሉኛል፡፡

'አምስት ስድስት እስከ ሰባት ድረስ ወሰደ' እሳለሁ፣ በድምጹ በጨኸቱ 'ይህን ያህሉ ወንድ ይህን ያህሉ ሴት' እሳለሁ፡፡ ማ ይወጣል ጅብ ሊከለክል? ሁሉም ደካማ ነው- ረሀብ፡፡ እሱን ቢወስደውሱ፣ ማን ያድነዋል? (መጽሐፈ ትዝታ ገፅ 142-43)

ደብተራ ፍስሐ ጊዮርጊስን ሓለቃ ለማን ነቲ ኸፋኢ ዘመን ከምዚ ብፅሑፍ ይግለፅዎ ደኢ እምበር ክሣብ ቐረባ ዘመንሲ ዓበይቲ ዓዲ'ውን ብዛዕብኡ ብኣፍ ይዛረቡ ነበሩ፡፡

ቐልሁ ከለዉ ብዛዕባ እዚ ዘመን እዚ እውን ዝድረፉ ዝነበሩ ደርፍታት ይዝክሩ ነበሩ፡፡ ኣነ'ውን ብቐልዓይ ካብ ዓበይቲ ዓዲ ዝሰማዕኩዎ በቲ ዘመን ኣካሒዳ እቲ ይድረፍ ነበረ ካብ ዝብልዎ ደርፊ እታ ዝዝክራ ንእሽቶይ ክፋል እዛ እትስዕብ እያ፡፡

አብ ውሽጢ እንትፍተት

ወዲ እኖኻ እንትግተት...

ዘበን እምበር ሰብ ዶ ሕያዋዬ !

ምስ ልዑኽ ራእሲ መኮንን ኾይኖም እዚ አብ ሙሉእ ኢትዮጵያ እተዛመተ ሓፈሻዊ ጥምየትን እቲ ኹነታት ምንዳድ ዓድዋን ክዕዘቡ ከለዉ ሓፀይ ምኒልክ ድማ መቐለ ቐኒዮም ሓውዜን በዓሉም ነበሩ። ሓፀይ ምኒልክ ሺሕ'ኳ አኸሱም ዕዮን ክሳለሙ ደልዮም እንተነበሩ'ውን ንአኸሱም ምኻድ ሰግኡ፤ ግዳስ ምስ ራእሲ መኮንን ካብ ሓውዜን ንሸዋ ተመልሱ።ሸዑ ደብተራ ፍስሐ ጊዮርጊስ ናብታ ቅድም ዝነበሩላ ዓዲ ናብ ባፅዕ ተመልሱ።

እንተ ኮንቲ አንቶኔሊ ምኒልክ መሰል ደጊያት መሸሻን ንምጽዋዕ ኪወርዱ . . . እኔ እውን ብፍቃዶምን ብዜቴለምን እንካብ ግራዝማች ዮሴፍ ናብ ኩንት አንቶኔሊ ጋለፍኩ። ምሳሌም እውን ነቀልኩ

(ታሪክ ኢትዮጵያ ገፅ 142)

እዚ ካብ ትግራይ (ሓውዜን) ናብ ባፅዕ እተመለሱሉ እዋን ብዩካቲት 1882 ዓ.ም. እዩ። ካብ ባፅዕ ንኢጣልያ ድማ << አፍራስ ኪቋመቱ >> ተባሂሉ ሓምለ 1882 ዓ.ም. ተበገሱ። እዛ ዕሕፍቶም እተዘንቱ ድማ ብዛዕባ እዛ ካብ ጦብያ ንኢጣልያ መንገዶም እያ።

ዘተ ብዛዕባ ዕሑፎም፡- አካይድኡን ትሕዝቶኡን

ዓዲ ጣልያን በጊሖም ድሕሪ ቁሩብ ዓመታት ከዓ ነዛ ዕሑፎም ከዳልፊ አብ ናይ ጣልያን ሚኒስተሪ ጉዳያት ወፃኢ ይሰርሑ ነበሩ። ባዕሉም ከምዝገለፅዎ አብ ቆመተ ጣልያን እዩም ነይሮም እሞ ዕሑፎም ነዙይ ሓቂ አብ ውሽጢ ግምት ብምእታው ክርኢ ይግባእ። ነቶም ዝቐፀሩዎም ብቐጥታ ክነቕፉ ስለዘይምቸን ደብተራ'ውን ስለዝኾኑን ዕሑፎም አብ ሓደ ሓደ ቦታ ሽፋንን ቅኔ ሓዘልን ይመስል። ዕሑፎም ብጥረኡ ዝንበብ ጥራሕ ዘይኮነስ፣ ብስውር ክሕዞ ዝኸለል ምሥጢርን ውስጠ - ኅብሪን ምፍታሕ የድልዮ። መጠበሪ ጣላይን ንኢጣልያ « ንነት ትመስል » ይበሉ እምበይ፣ ብኣፍ ዳኘው ገይሮም ከዓ አብቲ ዓዲስ ሕሱምን ፀቢብን ዘርእኛ አረኣእያ ከም ዝዕብልል ይገልፁ። ብዙሓት ደቂ ኢጣልያ ንፀለምቲ «በላዕቲ ሰብ» እናበሉ የበሃብሱን የናእሱን ከም ዝነበሩ የረድኡ።

ነቶም ብሥልጣኔ ኢውሮጳ ተደረቐም ንሃገሮም ምስ ኢውሮጳ ብምንፅፃር ትሑት ገይሮም ዝገምቱ ሰባት «ቀይሕን ፀቢምን» ዘይፈለዩታ ቢሉም ይዘልፍዎም። ንዓዲም ከምዙይ ዓይነት ትሑት አረኣእያ፣ ንኢውሮጳ ድማ ዓብይ አድናቆት

ብዛዕባ ዝነበሮም ሰባት ብኣባ ዘካርያስ እምሲሉም ከምዚ ዝሰዕብ ገይሮም ይገልፅዎ።

[አባ ዘካርያስ] አብ ቤት ትምህርቲ ፕሮፓጋንዳ ዓሠርተ ክልተ ዓመት ተቐመጡ። ላቲንን ግሪክን ጣሊያንን ፈረንሳይን አብኡ ተማህሩ... እዚ እም እንኳን ናይ ተመናዊነቱ ክሰምዩ ብኣኡ ደኣ እናዋጠዩ ሞቱ። እዙይ እንከ አብ ኣሽሱም ባዕለይ እንካብ ኣፎም ዝሰምዖ ዝነበርኩ ነገር እዩ።

ብድሕሪ እዙይ እዮም « እዚ ሃገሪ ሰላምን ገነትን » እዩ ዝበሉ። መጠበር ኣሕሉቕ ጣላይን እዩ ኢልካ ከግመት ይካኣል። እዛ ዕሕፍቶም ንሊቀ - መኣምራን (ፕሮፌሰር) ጋሊና እያ እተወፈየት። ፕሮፌሰር ጋሊና ብዛዕባ ኢትዮጵያ መፅናዕቲ ዛካይዱ ምሑር እዩም ዝነበሩ። ብዛዕባ ኢትዮጵያ ተመራመርቲ ኤውሮጳውያን ንዝነበሮም ኣረኣእያ ግና ካብ መጀመርታኡ ደብተራ ፍስሐ ጊዮርጊስ ቁም ነገር ኣይቐርጸዎን፣ ረብሐ'ውን ኣይሃቡዎን። ኤድዋርዶ ግሌዘር ዝብሃል ጀርመናዊ ምሁር፣ ህዝቢ ኢትዮጵያስ ካብ ምድሪ ዓረብ ዝፈለሱ እዮም ኢሉ ንዘጋውሑ ርኢቶ ፍፁም ከም ዘይቐበልዎ ካብዚ ዝሰዕብ ርእይቶኦም ንርዳእ።

ብዛዕባ ዓሌት ሐበሻን ሰምን ኢዶኣርዶ ግላዘር ዚብሃል ሊቅ ብዙሕ ነገር ተናገሩ ላሉ። እንተኮነ ንኢትዮጵያታይ ጠላሕ ኪብሉ ኣይከእልን። እዙ ሊቅ ... አብ ዓረብ ሐበሻ ዚብል ናይ ቀዳሞት ጽሕፈት ረከበያ እሞ... እዞም ናይ ሄዚ ጠቢቶት እንካብ ማህራ ልታ አብ ማእከል ካድራሞትን ይግንን ዘላ ሃገር ዝመጽኦ ሊዮም፣ ሰብ ጥንቲ ሰብ ምድሪ ኣይኩኑን ይብል።... እንተ እቲ ካልኡ ባዕሉ ይፈልጥ ኣይንነቅፍ ኣይንንእድ፣ እንተ እቲ ግእዝ ማለት ሰደኛታት ማለት እዩ ማለቱ ግን ጌጋ ኢዩ ፣ ኃበርታ ግእዝስ በዓል ኃራ ኣውራ መዝሙርያ ማለት ኢዩ። ። አብ መንጎ ገዓዝን ፣ጉዐዝን ገዐዝን ዘሎ ምፍልላይ ምፍላጥ ይደሊ... ናይ ጠቢያ ሰብ ትውልድካ ትውልድ ዓረብ እዩ እንተበልካዮ ወዮ ዘይገንዘቡ ግዲ ኮይኑስ እውን ብምጽላእ እውን ብምንፃቕ ከይኮነ ብከምኡ ሰብነቱ

ይሕሰም። እንተ ታሪኽ አዕራብ ግን ሽሕ እኒ ፍጹም ገሃድ እንተዘይኮነ
እዞም ኢትዮጵያውያን ንበር ዓረብ እናተሳገሩ ኣባይትን ሕርሻን ይገብሩ
ከምዝነበሩ የርኢ እምበር እንካብ ዓረብ ንሳባ ማለት ንኢትዮጵያ ከም እተሳገሩ
አየርእን። (ታሪኽ ኢትዮጵያ ገፅ 3-4)

ኣብ መወዳእታ መፅሓፎም ነዚ ኣረኣእያ እዙይ እንደገና ከምዚ
ስዒቡ ዘሎ ይደግምዎ።

ብዝተረፈ ደም አይማይን ከምዚ ብሎ ኢትዮጵያውያን ዝምድና አዕራብ
አይፍለጠምን፤ ጠላሕ አይብሎምን። (ታሪኽ ኢትዮጵያ ገፅ 167)

ብዓንተውኡን ብዕሽሉን ደብተራ ፍስሐ ጊዮርጊስ ዝነፀግዎ እዚ
ኣረኣእያ ናይ እኒ ኤድዋርዶ ግሌዘር ግና ብዛዕባ መበቆል ሀዝቢ
ኢትዮጵያን ብዛዕባ መበቆል ሥልጣን ኢትዮጵያን እቲ ቅቡል
ትዮሪን እምነ -ኹርናዕን ኾይኑ ይርከብ። እኒ ጣልያናዊ ኮንቲ
ሮሲኒን ካልኣት ኤውሮጳውያን ሊቃውንቲን ከም መቐልሕ ካብ
ኤድዋርዶ ግሌዘር ኣቃሊሖምስ ምሁራን ደቂ ኢትዮጵያ'ውን
ብግዴእም ከቃልሖም ይርከቡ። እዋ ነዩናይ ግባጠ ታሪኽ ኢና
ክንኣምን? ደብተራ ፍስሐ ጊዮርጊስ ዝሕብርዎ ግና እቲ ዝግብኦ
ኣስተብህሎ ዘይተወሃበሉን ተመራመርቲ ታሪኽ'ውን ዘይተዋፈሩሉን
ቁም ነገር ዝመልኦ ሓበሬታ አሎ። እዚ'ውን ጥንታዊ ርክብ
ሥልጣን ኢትዮጵያን ሥልጣን ግብፅን እዩ።

እንተ ሕዝቢ ኢትዮጵያ እንካብ ወገን... አዕራብ እዮም እንካብ ምባል ወገን
ኣግባጽ እዮም ይቀላል። ናይ እዙይ መገበርታ እንክ እንካብ ግብፂ ኣትጊዙ
ከሳብ ወጢየ መላኡ ዘሎ ሰብ ኪለው ቅርፅ መላክሶ ሐደ እዩ። እዙ ዓሌት እዙይ
ኪለው ወለላ ገፁ ግፍሕ ግፍሕ ዝበለ እዩ። (ታሪኽ ኢትዮጵያ- ገፅ 167)።

ነዚ ሓበሬታኦም እዚ ዛጊድ ዘስተባህለሉም የለን። ይኹን እምበር ንመፀእቲ ተመራመርቲ ታሪኽ ኢትዮጵያ ግርም ዝኾነ መንቀሊ ሓበሬታ እዩ። ኣብ መፃሕፍቲ ግዕዝ'ውን ነዚ ጥንታዊ ርክብ ኢትዮጵያን ግብፅን ዝሕብሩ ኣይጠፍኡን እዮም እዞ በዚ መዘኻኸሪ እዚ ነቲ ርእሲ ንገድ።

ዕድል ዕሑፋት ደብተራ ፍስሐ ጊዮርጊስ

ደብተራ ፍስሐ ጊዮርጊስ ብዙሕ ከምዝፀሓፉ ድሮ ተመልኪትና ኣሉና። ካብተን ብዙሓት ዕሑፋቶም ግና ብመዋዕለ ሕይወቶም ብርሃን ማሕተም ዝረኣያ ሠለስተ ጥራሕ ምዃኑን ቅድም ቢልና ርኢና። ድሕሪ ዳርጋ ምኒቲ ዓመት ብ1987 ዓ.ም. ነቱይ ብኢዶም ዝፀሓፍዎ ታሪኽ ኢትዮጵያ ዝብል መፅሓፎም ፎቶ ኮፒ ገይሩን ብጣልያን መሊሱን ዶክተር ያዕቆብ በዩነ ኣብ ናፖሊ፣ ጣልያን ኣሕተሞ። ዶክተር ያዕቆብ ዕሑፎም ከይፀንት ብምግባሩ ክሙገስ ይግባእ።

ብዘይካ ፕሮፌሰር ጋሊና፥ እቶም ካልኣት ብዘበኖም ኮነ ብድሕሬእም ዝነበሩ ታሪኽን ቋንቋታትን ኢትዮጵያ ዘፅንዑ ዝነበሩ ሊቃውንቲ ኤውሮጳ ነተን ወርቃዊ ስራሕቲ ደብተራ ፍስሐ ጊዮርጊስ ንክሕተማን ንክፍለጣን ንምንታይ ዘይተሓባበርዎም? ኣብ ኤውሮጳ ኮነ ኣብ ኢትዮጵያ ንምንታይ ተረሲዖም ተረፉ? ነዘን ሕቶታት ከንህበን እንኸእል መልስታት ናይ ግድን ግምታዊ እየን።

ይኹን እምበር << ግምታዊ >> ስለዝኾና ካብ ምቕራብን ኣይንቐጠ ብን፡፡

ደብተራ ፍስሐ ጊዮርጊስ ንፕሮፌሰር ጋሊና ፕራሕ ዘይኮነስ ንካልኣት ተመራመርቲ ታሪኽን ቋንቋታትን ኢትዮጵያውን ይፈልጡ ነበሩ፡፡ ብተወሳኺ ንቶም ውሩያት ቤተሰብ ኮንት ኣንቶኒሊ'ውን ይፈልጡ ነበሩ፡፡ ባዕሉም'ውን ኣብ ሮማ ሰዋስው ግዕዝ፣ ኣምሓርኛን ትግርኛን የምህሩ ስለዝነበሩ ብዙሓት ተምሃሮ ኣፍርዮም ነይሮም ኹኡ እዮም፡፡ እዚ ኹሉ ዕሒርምን ኣምሂሮምን፣ ኣብ ኢውሮጳ ካብቶም ዝኸዱ ቀዳሞት ኢትዮጵያው'ውን ሓደ ኮይኖምስ፣ ንምንታይ እዚ ኹሉ ዘመን'ዚ ሥራሕቶም ኮኑ ንሶም ገዛእ ርእሶም ከይተፈለጡ ተረፉ?

ብዛዕባ ታሪኽ ኢትዮጵያ ብትግርኛ ዝፀሓፍዎ ብኢድ ፅሑፍ ይትረፍ እምበር እቲ ኣለቃ ዘወልድ ብዝብል ስም ብዕሪ ብኣምሓርኛ ዝፀሓፍዎ መፅሓፍ (ምባልሲ ፈተኛይቱና ጳለኛይቱ ኢትዮጵያ) ግና ብ1891 ዓ.ም. ተሓቲሙ ነይሩ፡፡ ይኹን እምበር ብዛዕባ እዚ ፅሑፍ ኮነ ብዛዕባ መንነት ፀሓፊኡ ዝጥቀስ

ነገር ዳርጋ የለን፡፡ ቅድሚ ካልኣይ ወራር ጣልያን (ምባልሲ ቅድሚ 1928 ዓ.ም.) ብዛዕባ ዝነበሩ ኢትዮጵያውያን ምሁራን ከምኒ በዓል ኣለቃ ታየ፣ ኣፈ ወርቅ ገብረ ኢየሱስ፣ ነጋድራስ ገብረ ሕይወት ባይከዳኝ . . . ወዘተ. ብዙሕ ጊዜ ይዝረብን ይፀሓፍን እዩ፡፡ ደብተራ ፍስሐ ጊዮርጊስ ንምንታይ ተዘንግዑ? ስሞም ኮነ ስርሓም

ንምንታይ እዩ ዘይለዓል? ብዛዕባ ስርሖም ዘልዓሉ ሓደ ሰብ ጥራሕ እዮም። ብዛዕባ መንነቶም ኣይዛረቡ እምበር፣ ብዛዕባ ሓንቲ መዕሓፊም ምስክርነት ዝሃቡ ፕሮፌሰር ታምራት ኣማኑኤል ጥራሕ እዮም።

የተወለደበትንና የሞተበትን ዘመን ለማወቅ ያልተቻለ ኣለቃ ዘወልድ በ1891 = /1899/ ዓ.ም. አቅራቢያ ፊተኛይቱና ጳለኛይቱ ኢትዮጵያ ብሎ ሠይሞ ከዚህ በፊት በግዕዝና በእግርኛ ታሪክ ክጻፉት ደራሲዎቻችን በተለየ ኣስተያየት በኣ ኢትዮጵያ ሁኔታ ጽፍዋል፡፡*

ካብዚ ገምጋም ፕሮፌሰር ታምራት ኣማኑኤል ከም እንርድእ ደብተራ ፍስሐ ጊዮርጊስ ካሊእ ዝብሉን ኩሉ ዝደግሞን ዝዋጥዩ ፀሓፋይ ከምዘይነበሩ ግሉፅ እዩ። እዚ ፍሉይን ደፋርን መሃዛይን ኣረኣእይኦም ዶ ደኸውን ብዙሓት ንክርስቶም ዝገበሮም? ሊቃውንቲ ኤውሮጳ ብዛዕባ መበቆል ሀዘቢን ሥልጣንን ኢትዮጵያ ንዘቐርብዎ ሓተታ ከምዝነፀጉ ቅድም ኣቢልና ርኢና ኣሉና። ነቲ ንሸዋ ማእከል ዝገብር ታሪኽ ኢትዮጵያ'ውን እንተኾነ ዝቐበሉ ዓይነት ሰብ ከምዘይነበሩ ካብ ኣፀሓፊኦም ርዱእ እዩ። እዚን ከምዚን ዝበለ መርገምን ኣረኣእይኦምን ደኸውን ዶ ንክዝንግዑን ስርሖም ንክርሳዕን ዝገበረ። እምበኣርከስ ምእንቲ እዚ ዝንጋዔ ጠ ፊኡስ፣ ስርሖምን መንነቶምን ንክፍለጥ ብምባል እዩ ነዚ ቀዳማይ ድርሰቶም እዚ ድሕሪ ምኢቲ ዓመት ንመጀመርታ ጊዜ ከም ብሓዲሽ ንኣንበብቲ እንቐርቦ።

* Hailu Habitu and Jacques Bureau. << Tamrat Emmanuel An Early Essay on Amharic Literature >> M.E.E Bulletin # 11. Addis Abeba. 1997. P.38.

በዛዕባ
እንካብ ጠብያ ንኢጣልያ መንገዱን ነዙ ሃገር እዙይ
እውን ብምርኣይ ኣብ ሰብነቱ ጠብላሕ ዝበሎ
ጠብላሕታን።

በተገርኛ

ፍሥሐ ጊዮርጊስ ሰንኲሕነታይ /የሐ/ ላዕላይ ዙፋን።

NOTIZIE
DEL
VIAGGIO D'UN ETIOPICO DALL'ETIOPIA
ALL'ITALIA
IN VERO TIGRAI

Parlate in Aexum Capitale dell' Etiopia e in Adwa citta del Tigrai

ሮማ
ናይ ኢጣልያተይቲ ኃታሚት ገዛ ማኅተም
፲፰፻፹፯
ROMA
TIPOGR'AFIA DELLA CASA EDITRICE ITALIANA
1895

መቀደምታ፡፡

ቋንቋ ትግርኛ ኪፈልጡን ኪፍልጡን ዚፈትዉ ዓበይቲ ንቁሓት ሰባት አለዉ እሞ ብናያቶም አመት፣ ሐገራ እዙ ነገር እዙይ አተወና፡፡ እቱ ዝአመቱዎ አመት እውን ብዛዕባ እንካብ ኢትዮጵያ መንገድ ኢጣልያናን ንዙ ሃገር እዙይ እውን ብምርአይና እቱ አብ ሰብነትና ዘአተወና ጠብላሕታን ክንጽሕፍ እዩ እሞ ከማኡ፣ እንከይ አንዋገና ብሒጺሩ ጸሐፍና፡፡ አውራ መነቃቀሊና እንከ ፕሮፈሶር ፍራንጅስኮ ጋሊና እዮም፣ ነኣእም እውን ነብርክቶ አሎና፡፡ ብዘይካ እዙይ ከኣ ብዛዕባ ደቅ ኢትዮጵያ ዝቂጽሩዎ ጥንታዊ ወለደኣቶምን ናይ ጥንቲ ከተማታት ጠብያ ምስናይ ኃበርታ አስማተንን ናይ ሐድሐደ ስሙያት ነገሥታትን መሳፍንቲ ሕይወትን ልማድ ሃገርን በብኸፍሉ ጽሒፍና አሎና እዙይ እውን እዝጊ እንተ ፈቀደ ብጊዜኡ መዓልቱ እንከይ ረአየ አይተርፍና፡፡ ብዛይካ እዙይ እውን፣ ገሌኡ እቱ ታሪኽ አዕራብ እቱ ናይ ጠብያ ነገርስ ብስም አዕራብ ተጻሒፉ ከይኸውን ዮገኣግኡ እዩ እሞ እንካባኡ ገሌ ጭላፎ በቱ ናይ መምህር ዓረብና ሐገዝ ናብ ትግራይ ዝገምጠልናዮ አሎ፡፡ እዙይ ኪለው እንከንጽሕፍ ነገር እንከ አውራ ሐገራና ዓንተቦ ከም እተናገርና ትግርኛ ኪመህሩ ነዞም ዚብህጉ ሰባት መላመዲ እንተ ኾናም ቢልና ኢና፡፡ ቅድም ሄዚ ነዙ ነገር እዙይ ንምግባር ዝዐቀነ ጠብያታይ አልቦን እሞ ንለባም መሐጐሲ እንተይኮነ አይተርፍና፡፡ ምልባት ከኣ ንገሌ መሰናኸል

እንተ ደላ ኾኖም እቱ መንቀል ንያትና ርእዮም
ኬናሕሰዩልና ንስፎ ኢና። እዙይ እንከ ብዛዕባ እቱ ሓብ እቱ
ዳጎራዋይ መጽሐፍ ዘሎ ነገር ኢና እምበር እዙይስ ወሬ
መንገድና ጥራይ እዩ ዚናገር እሞ አየስከፍን። ሰኽፍታና እንከ
እንካብ ደቅ ዓድና እዩ። ደጊም ዝጉደለ ኪእርሙልና እንካብ
ነቀፋ ኬናሕሰዩልና ነማገፅኖም አሎና።

ብዛዕባ ወሬ መንገዲ እንካብ ጦብያ ንኢጣልያ፡፡

ኮንት አንቶኒሊ ብ፳፬ ሰኔ ብ፲፰፻፹፪ አብ ምጽዋዕ አብ እቱ ናይ ቤተ መንግሥቲ መረባዕ ምስ ሐደ መኩነን ገጢዋሙኒ ንዓሠብ ነቀሉ፤ ሰለስተ ደቅ ሸዋ ገላዉ ነበሩዎም እሞ ብሐደ ምሳእም ሳፈሩ፡፡ እቶም ሐፀይ ምንጊኽ አብ ዓሠብ ነቱ ዝነበረ መዳፍዕን አናፍጥን አእላፍት እየርን ንሸዋ ኪወስዱ ልኢ ኹምዎም ዝነበሩ አይቴ ገብረ ሥላሴ እውን ከማኡ ሳፈሩ፡፡ እንተ እቶም ክልተ ሸዎቶት ገላውዉ ኮንቲ አንቶኒሊ ብዘይላዕ ገቢራቶም ንዓዳቶም ኪኼዱ ኢያቶም፡፡ እንተ ዳኘ ግን ምሳእም ንኢጣልያ ኪመጽእ እዩ፡፡ ኣነ ከኣ አብ ምጽዋዕ ተፋልዬ ምትራፊይ ንጉሥ ምኒልኽ ዝዓደሉዎም ፈረስን በቅልን ሓደ ፈረስ ከኣ ራእሲ አሉላ ዝወሀብዎምን ንኢጣልያ ኪሣገሩ ነበሩ እሞ መንገዳቶም እውን እንካብ ምጽዋዕ ንናፖሊ

አቅኒዖም ኪመጽኡ እዩ ዝነበረ እሞ ምእንት ክቋመታቶም እዩ፡፡ ምእንትዙይ ፎልታ እትበህል ናይ ኩናት ባቡር ክላብ እትመጽእ እንክጽቤ ሸውዓተ መዓልቲ ከላእኩ፡፡ እንካብቲይ እታ መርከብ መጺኣ አጋ ምንቃል ምስ ኮነ ወዮ እቱ እተገጠምኩዎ መኩንን ሰብ ልኢኹ አጸውዐኒ፡፡ ብዛዕባ ናይ መንገዲ ነገር እውን ተናገረኒ አብ መንጎ እዙይ ነቶም አፍራስ በብጊዜኡ

ሣዕረ ማይ ክትህበም ኢኻ በለኒ። ኣነ ክሳብ ሉሚ ዕዮ ለንሚ
 ዐይዩ ኣይፈልጥን ሂዚ ከኣ ኮንቲ ኣንቶነሊ እንከለዉ ነዙ ነገር
 እዙይ ከምፈለጥኩ ኣብዙይ ኪሌው ነገር ኣይመእተኹን ነበርኩ
 ብርእሱ እውን ንሶም ውራይ ለንሚ ክዋሪ ኣይምመጠኑዎን
 ነበሩ በልኩዎ። እንካብቱይ ክምስ በለ እሞ ንዓይንኻ ደኣ
 ተቋመቶም እምበር ሣዕረ-ማይስ ወህብቲ ኣለዉዎም ቢሉ
 መለሰለይ። ንምቑማትስ ኣይሰንፍን ዝተረፍኩሉ ምኽንያት
 እውን ንሱ እዩ ቢሌ መለሰኩሉ። እቱ ዝነቅለሉ ሰዓት ተቋጺርና
 ተሰናቢተዮ ንመንገደይ ኪድኩ እወባ እንተይ ወገእኩ ህንካ እዛ
 ቅርጣሽ እዚኣ ናብ መርከብ ምስ ኣቶኻ ጌፍ ንዝበለካ ኃለቃ
 ባሕረታይ ኣርእዮ ኢኻ ቢሉ ወህበኒ። ኣነ እንካብቱይ ነቶም
 ፈተውተይን መፋልጦይን ተሰነባበትኩ። ገሌኣቶም ኃቋጠሱኒ
 ገሌኣቶም ተዐዊትካ በለኒ። ኣነ ግን ሐንሳእ ንመንገደይ ወሲኔ
 እዩ እሞ ንዘረባ ሰብ ፈዓራ ኣይመለስኩሉን። ኣጋ ምሽት ምስ
 ኮነ ከም እቱ በዓል ደረባይ ዝነበረ ማጀር ትእዛዝ ናብ ባቡር
 ከእቱ ተልዕልኩ። ሓድሓደ ኣዕርኽተይ እውን ኪፋንዉኒ ክሳብ
 እቱ ዳገት ባሕሪ መጽኡ ኣብኡ እውን ተሰነባበትና። ቍርጺ
 ምስኮነ ሰብነተይ ኣሕበዕበዐ ወይ ኣሕበጭበጨ። እንካብ እቶም
 ኣዕርኽተይ ብሐዳእኡ ክልተስ ኪነብው ዝመሩ። ገዘያት ምስ
 ኮነ ከም ሓዲስ ተሰዓፂምና ናብ ጃልባ ኣቶኹ። ክሳብ ናብ እታ
 ባቡር ዝእቱ ኣብ እቱ ደረት ባሕሪ ከዊናቶም እንኪመዓድዉኒ
 ነበሩ። ኣነ እውን እናሻዑ ክሳብ ናብ መርከብ ዝእቱ ናባኣቶም
 ገጸይ ኣናመለስኩ ቍሊሕ ምባል ኣይገደፍኩን። ናብ መርከብ

ምስ እቶኹ ብፃዕ ወሓረም አመልኪቲሎም እናተከዙ ንመንገዶም ኬዱ። እንካብቲይ እነ እንካብ እታ መርከብ አይወፃእኩን። አብ አፍሪቃ ዝነበሩ ንኢጣልያ ዚምለሱ ብዙጋት ዓቀይቲ ሻዕቲይ ናብ መርከብ የአትዉ ነበሩ። እቶም እስገላቆም አቃሐኦም እናእተዉ መመጋድሮኦም እናአገዙ ንምጽዋዕ ተመልሱ። እዞም ዝተረፍና ግን አባኡ ኃደርና።

ብጽባሒቲ ባሕት ሐምሌ እንካብ ፭ ሰዓት ንደጋር እቶም ብትማሊኦ ናብ መርከብ አትዮም ዘይኃደሩ ጉይቶት ሰዓት ክትነቅል እዩ ነገራ እሞ እናጸንሒት ንስምዕታ ክትንቁ አትንዘት። ናብ ሸውዓተ ሰዓትን ፈረቃን አቢሉ ሳፋራይ ኪለው ጸራሩ አብ እታ መርከብ ተፃዕነ። ብባሕት ሐምሌ ብሸሞንተ ሰዓት እንካብ ምጽዋዕ ንኢጣልያ ተበገሥና። እነ ቅድምእቲይ እንተ ኖኚ እንካብ ምጽዋዕ ንድኾና እንተዘየሉ እንካብ ምጽዋዕ ንግራር ወይ ንሠራያ እምበር እንካብዙይ ዝኃለፈ አብ ባሕሪ ከይዴ አይፈልጥን ነበርኩ። ብዝተረፈ ዓድኻን ሰብኻን ገዲፍኻ በይንኻ ናብ ዓድ ባዕዲ ምኽያድ ፅኑዕ ነገር እዩ። ደጋር ደአ ቀሊል ነገር ይኾነልኻ እምበር እቲ መዠመርታስ አንዊኻካ ሕስብ እንት አበልኻ ልብኻ መዕለቢ ይስእን። ብዘይካይ ካልእ ጦብያታይ አይነበረን ግዳ ሐደ ሻንቅሳ ወድ ፲፱ ዓመት ዜአክል አብ ሐደ ጉይታ ተዐሂቡ መጺኡ ነበረ። ኢጣልያኛ ምዝራብ ቅሩብ ይፈልጥ ነበረ እሞ ምስ እቶም ዓቀይቲ ይጻወት ነበረ። ምሳይ ከኣ ሐድሐደ ሳዕ ብዓረብኛ ይናገር ነበረ። እንተ እነ ኢጣልያኛ አሠር አይሰምዕን ነበርኩ። እንካብቲይ ምስ እቶም

ዓቀይቲ ሐድሐደ ቃል ከአፅንዕ አትኃዝኩ፤ እነ እየ ዝምህሮ እናበሉ እውን ንስንሳቶም ይቃፀፀለይ ነበሩ። ምእንትዙይ ጸመዋ አይፈልጦን ነበርኩ። ብዝተረፈ በዓል ራእሲ መኩንን ንዓድ ኢጣልያ እንኪ መጽኡን እንኪ ምለሱን በታ መርከብ እቲአ እያቶም ዝኼዱ እሞ ንአአቶም ዚፈልጡ ባሕሮቶት ዓቀይቲ አብአ ነበሩ። እናመጽኡ የፃውቱኒ ነበሩ አብ እቲ ዝባን መርከብ እውን አኒዛቶምኒ ይመላለሱ ነበሩ። እንቲኹን እንቲኹን ሐደ ሰርጀንቲ ጊዜ አናረኸበ ኪሌው ሳዕ ምሳይ ብፈረንሳዊኛ ይጻወት ነበረ። ንኢጣልያ ምስ አቶኻ ከምዙይ ግበር ኢኻ እናበለ ልማድ ሃገር ይጎብረኒ ነበረ።

እንካብ ምጽዋዕ ምስ ተበገሥና አብ ሣልሳይ መዓልትና ቀትሪ ክልተ መራኽብ እማዕዲና ብወገን ምሥራቅ ረኤና ንለይቱ ኻአ ንሳተንስ ኪኾና ካልኣትስ ኪኾና እንድዒ ደአ እምበር ከም ሐዲስ ከአ ረኤና። ቅድም ኪሌው እንከ እቲ አውራ መርከብ ኮሎኔሎ ዝረአየን ይመስለኒ። እንካብቲይ መልሕቅ ሰዲዶም ነታ መርከብ አቆሙዋ። ወተሃደር ኪለው ተዐጥቀ። ናብ ደቀል ዚድይብ ናብኡ ወፂኡ ተሰለፈ። በዓል መድፍዕ ናብ መመድፍዑ ተቀረበ። እንካብቲይ እነ ክእስተንትን ዠመርኩ ሞት አይፈራጎኩን እንተኹን እንተ ደአ ተታኩሱስ ከም በጊዕ መሥዋእት ዓሣ ክትከውን ፈርገፅገፅ እንክይ በልካ ሙማት አጉህየኒ። ብማዕዶ ንማዕዶ እውን ንስንሳቶም ብዚፋለጡሉ ምልክት መብራህቲ ኪጣቀሱ ዠመሩ፤ እንካብቲይ ፍርቂ ሰዓት ዜአክል ምስ ጸናሕና ከምሐዲስ

መንገድና እትኃዝና። እንካብቱይማ ፈሪኅካዶ ቢላቶም ጠየቁኒ።
ከማኅትኩም ቢለ መለስኩሎም። እንካብ እቶም አብ አፍሪቃ
ዝነበሩ ገአም እንከ ሐበሻ መአዝ ዚፈርጉ ኪዊኖም በሉ
እያቶም።

እንካብ ምጽዋዕ ተላዒልና ክሳብ ሲወስ እነአቱ እማ እቱ
ባሕሪ ከምሳ ሰተታ ሰጥ ቢሉ አይናወፅን ዝነበረ። አነስ ናይ
ባሕሪ ጠባይ አበይዶ ለሚዴዮ እንተኾነ እቶም ልሙዳት ነቱ
ህድአት ባሕሪ እንኬዳንቁ ነበሩ። አነ ኸአ እንካብ ምጽዋዕ
እንከይ ነቀልኩ ባሕሪ ክፋእ እዩ የትፍእ አናበሉ ብዙኅ ምኽርን
ለበዋን ውሂባቶሙኒ ነበሩ ክሳብ ሲወስ ዝበጽሖ እማ ግዛዕ ምዛዕ
አይተሰመዐንን አበይ ደአ አሎ እዙ ዝሰማዕኩዎ ክንድዙይ
ዜአክል ለበዋ እናበልኩ አንተቃልሎ ነበርኩ። ሲወስ ምስ
በጻሕና ካልእ ዓለም ክርኢ ዠመርኩ፤ ቅድሜኡ ግን ሐድሐደ
ጊዜ ብርጉቅ አማዕዲና ናይ እምባታት ጫፍ እምበር ብዘይ
ባሕርን ሰማይን አይንርእን ዝነበርና። እንትኾን አብ ሲወስ
እንካብ ባሕሪ ናብ ምድሪ አይወረድናን ፈረቃ ሰዓት እተአክል
ኢና ዝወረፍና እሞ ጊዜ አይነበረን። እንካብቱይ ብመስኖ ሲወስ
ዝቢርና ንፖርት ሰዒድ አቅናዕና። መስኖ ሲወስ በቀሰይ እዩ
ዚጎለፍ እሞ ደቅ አግባጽ በቅሽሽ አናበሉ ደረተ ደረት ይጐዩ
ነበሩ። እንካብ እቶም ዓቀይቲ ገሌአም ሥባር በቊሰማት
ይድርብዩሎም ነበሩ እንተኾነ ገሌኡ አብአቶም እንከይ በጽሑ
አብ ማእከል ባሕሪ ይነጥብ ነበረ። እንካብ ሲወስ ምስ ረፈደ
ተላዒልና ንለይቱ ንፖርት ሰዒድ አቶና። ነታ መርከብ

መልሕቅ አውራጃው ላይ ክላሳ ረፍዶ አብኡ ቆመች ብዙኅ ሕመት ባይታ እውን ተሣዳጅ አይደለም። ሻዕቱይ እንከ አዕራብ አግባጽ አግራኽ ብጅላቡ እናኾኑ ዚሥየጥ አቅሓ ሸቅጥን ፍሬታትን አምጽኡ ብቱ ዙርያ መርከብ ኪለው እውን ምስታይ ማይ ከም ዝኸልእዋ ህበይ ንዕቅብ እናንቃዕረሩ እኒህ ዕቡቅ ፍሬ እኒህ ጽቡቅ አቅሓ ተሣዳጅ እናበሉ ተትንዝቶአም እናርአዩ ሰፊፉ ሐድሐደ ዓቀይቲ አብ ልንሌኣቶም ብሒላባወቲ ማይ ይኸዕውሉም ነበሩ፤ እቲአቶም እንከ ለሚዳቶም ግዲ ከዋናምስ አይግዳቶምን ዝነበረ። እንካብቱይ ኢጣልያ ዓድ ፍሬ እዩ እሞ እቱ ዝነበሩሉ ሃገር እውን ዘይ ፍሬያም ሃገር እዩ እሞ እቶም አብ መርከብ ዝነበሩ እንካብ አፍሪቃ ዝመጽኡ ኢጣልያን ኩሉም ናይ ዓዳቶም ረኺበም ምግዛእ ዝመሩ። እምብርምብር እውን ነቱ ዘለላ ወይኒ ይዋደቁሉ ነበሩ እያቶም። ሻዕቱይ እንከ እቶም ዓቀይቲ ከምዛ ንዓዳቶም እትው ዝበሉ መሰላቶም። እንካብ ብዝኅ ታሕጓስ እውን ገጽቶም ዋህረም ምልዖ ይመስል ነበረ።

ምስ ቀተረ እንካ ብፖርት ሰዓድ ነቀልና ሸዕቱይ እንካብ ምጽዋዕ እንካብ እንነቅል ሐምሳይ መዓልትና ነበረ። ቅሩብ ምስ ኬድና ሀዩንታ ባሕር ኤርትራ አብ ባሕር ሮም ክንከፍሎ ኮና። ወዩም አፍሪካ ማእበላት ኪላዓዕሉ ዝመሩ ከም እምባ ኪቋለሉ አትኳዙ ወያ መርከብ ላዕልን ትሕትን ትዝበጥ ኮነት ሐንስሐንላእ ከኣ ከምዛ ዛብያ ትስመቋ ነበረት። ንዩማን ጸጋም እውን ትቀላባዕ ነበረት ንሕና እውን ላዕልን ታሕትን ክንርኢ

አትኃዝና። ወዮ ዝባን መርከብ ኪለው ማይ ባድ ለቅለቆ።
 እንካብቱይ ባሕር ከብድና ተናወፀ እቶም ዓቀይቲ ባሕሪ እንከይ
 ተረፉ ሰብ ኪለው ይደጉሑ። እንካብ ኩላቶም ዝበአሶ እነ
 ነበርኩ። ምስ ዐረብ ወያ መርከብ ሐንሳእ ብክልቴኡ ገቦእ
 ትዛበጥ ሐንሳእ ከእ ቅድሚትን ድጎሪትን ትብረኽን ትጥቀስን
 ትዕሎን ትፍገምን ነበረት እሞ እቱ ሰማይ ምስናይ ከዋክብቲ
 ሰመም ሰመም አናበለ ዚወዛወዝ ይመስለኒ ነበረ። እቶም
 ዓቀይት ባሕሪ ከምዙይ ዝበለ ሁከት ብዙኅ ሳዕ አይርኤን
 ከምዕፁብ እዩ ዚወድቅ ይብሉ ነበሩ። አብ እቱ ሣልስትና ቅሩብ
 ዝግ በለ እንተ እነ ናብ አፈይ ግዛዕ ምቅራብ ዘይሠልጠለይ
 ኮነ፣ ብርእሱ እውን ናይ እቱ ምግቢ ጨናኡ እንተ ደኣ አብ
 አፍንጫይ እትው በለኒ ገሌ ንዘይወዕእ ብኸማኡ ዑዕ የበለኒ
 ነበረ። እንካብ እቶም ዓቀይቲ ገሌኦም መአዜ ኢኻ እትመውት
 ቢላቶም የሐቱኒ ነበሩ። እዙይ እንከ ብጥምየት ከይመውት
 ቢላቶምኒ እቶም። እንካብ ፖርት ሰዒድ እንድጎር ነቁልና አብ
 እቱ ራብዓይ መዓልትና ወዮ ሁከት ባሕሪ ጥራስ ሀድኤ። እንተ
 እነ ከሳብ ንናፑሊ እንበጽሕ ብዘይካ ሐድሐደ ሳዕ ፍንጃል
 ማርሳላ ግዛዕ ናብ አፈይ አየጎለፍኩን። እንተ እቱ ሸንቅላ ግና
 ገና አብ ምጽዋዕ እንከሎ ንዓደንን ንጅዳን ናብ ካልእን አብ
 ዝፍቲ ጃላቡ ከዊኑ ይመላለስ ነቢሩ እዩ እሞ ብዛይካ እታ
 እንካብ ፖርት ሰዒድ ዝነቀልና መዓልቲ ከም ኪለው ዓለሙ
 ዝተፍኤ እምበር ሓደ ግዛዕ አይኮነን ፍጽም ጥዑይ ነበረ።
 ይዋእዩ ብግዳ ኬብልዐኒ ይደሊ ነበረ። ንሱ ጥራይ አይኮነን

እቶም ካልኦት እውን ከማኡ ይብሉኒ ነበሩ። እንካብ ምጽዋዕ እንድኅር ነቂልና አብ ዓሥራይ መዓልትና ንናፖሊ ክንኦቱ ተቃረብና ጸሐይ ብጣዕሚ ዲጊሳ ነበረት። እቱ ንናፖሊ ብማዕዶ ምስ ኦርኦዩኒ እቱ ሕማም ባሕሪ ብሐንሳእ ግፍፍ ቢሉ ኬደለይ። እንካብቱይ ዓድታት ክንርኢ የማነ ጸጋም አናተቀላቀልና ሐድሐደ አኅሉቅን እቶም ዓቀይትን ዓድታት ኬደለይኒ አናተቋለበለይ አብ እቱ ምቋም መራኽብ በጻሕና። ዓራርቦ ነበረ መልካቅ ተሰደ። ባኡ ባኡ ወዮ ሰብ እንካብ መርከብ ናብ ከተማ ምውራድ አትኃዘ። ብሐዳእፉ እውን እቶም ዘመን ዘዝጉንዐሎምስ እንክይ ተመልሱ አብ ከተማኦም ኃደሩ ገሌኦም ግን ተተደናገዮም ናብ መርከቦም ተመልሱ። እንተ ኣነ እንካብ እታ መርከብ ኢይቀዘናበልኩን እንትኾነ እንካብ እቶም አብ አፍሪቃ ዝነበሩ አኅሉቅ ቃብጣን ሚካኤል ደበርናርዲስን አብ ከረን ከኣ ናይ ባሽ ብዙቅ ኅለቃ ዝነበሩ ሰሞም ተኃቢኡኒ ቃብጣንን አብ ባሕሪ ሐሚመ ግዛዕ እንክይ ለኽፈ ቀኒዩ እዩ እሞ ኃደራኻትኩም ተራድኡዎ ቃሕ ዝበሎ ሀቡዎ ቢሎም ነቶም ኣዘዘት ምግቢ ተላብዮሙለይ ሸሕ እኳ ኣነ እነተዘይ ተጓኑኹ ንሳቶም አተባቢዓዮሙኒ ንኸተማ ወረዱ። ሻዕቱይ ጸልማት ዓይኒ አኒዙ ነበረ። እንካብቱይ ብኸተማኦ መባርህ በርሄ። አብ ርእሱቱይ ወርኒ ኳዕ ቢላ ደሚቃ ነበረት። ወዮ ኣነ ቀደም ናይ ዓድ አፍርንጂ ዜና ጽባቄኡን ናይ ልምዓቱ ፍጽምናን ብዙኅ እሰምዕ ነቢሬ እዩ እሞ በቱ ለይተ፤ አብ እታ መርከብ ከዊነ ንናፖሊ እቱ መባርህ እንቁጥቀኑ ሰሊሙዋ

ምስ ረኤኹ መኻዳ ጽባቄ ኢየሩሳሌም ርእያ እንካብ እቲ ዝሰማዕኩዎስ ዝረኤኹዎ ይበልጽ ከምዝበለት ኣነ ከኣ ከምኡ ኮነኒ።

ብጽባሒቱ ወዮ መንገደኛ ኪለው ኣቃሑኡ ኣናትኃዘ ወይ ኣናትኃዘ ናብ ከተማ ኪወርድ እትኃዘ። ኣብ መንጎኡ ሐደ ቃብጣንን ትንንትን ናብ እታ መርከብ ደየቡ። መዠመርታ ነቶም ክልተ ኣፍራስን ነቲ በቅልን ረኣኦዩ ደኃር ናባይ መጺኣቶም ጠያየቁኒ ምሳኣቶም እውን ተማሊኦምኒ ወረዱ። ነቶም ኣፍራስን በቅልን ከኣ መዘወር ኣናገጠልጠሉ ኣውረዱዎም። ወዮም ቅድም ዝሰሜናዮም ኣብ ኣፍሪቃ ዝነበሩ ክልተ ሕያዎት ቃብጣናት እንከ እቲ እንካብ መርከብ ምስ ወረድኹ መጺኣቶም ከነተይ ሐተቱኒ ነንዝና ክንከይድ ኢና እሞ ዳኅና ወዕል ቢላቶም ጸጽቡቁ ተናጊራቶሙኒ ንመንገደም ኬዱ። እንተ ኣነ ግን እንድኅር እንካብ እታ መርከብ ወሪዴ ኣብ እቲ በሪ ኃያሎ ተደናጊኹ። ደኃር እቲ በዓል ናፖሊ ትንንቲ መጺኡ ነቶም መጽዓፋታት ንወተሃደራት ኣትጊዙ ከደዳቶም ነኣይ ከኣ ምሳኡ ኣብ ሐደ ሠረገላ ፈረስ ኣቀሚጡ ኣብ ናፖሊ ነቶም ናብ ኣፍሪቃ ዝኼዱ ዓቀይትን እንካባኡ ንዚምለሱን እተባህለ ሰፈር ኣሎ እሞ ናባኡ ኣጊዙኒ ኬደ። እንካብቱይ ምስ ኣቶና ኣብ ሐደ ገዛ ምስ ክልተ ኣጎሎቅ ብሐደ ኣስፈረኒ። ወዮም እቶም ዓንተቦ ብዛዕባእቶም እተናገርና ክልተ ቃብጣናት ነቲ ትንንቲ ብዛዕባይ ተላቢዋቶም ነበሩ እሞ ባኡ ባኡ ናብ እዳ ምግብ ወሰደኒ ኣብኡ ከም ክእለተይ ተጋበርኩ።

ዝኾነ ከዊኑ ብጽቡቅ ተቃባቢሲ እያቶም። አብ እቲ መርከብ እንከሎኹ እማ መቼም አብ እዙ ዓለም እዙይ ምሉእ ነገር አይርከብን እዩ እሞ እቶም ኩሎም ኢጣልያን ክንድቲይ እንኪከባኸቡኒ እንከለዉስ ናይ እቲ ኮለኔል ተወራዲ ዝነበረ ሐደ ቃብጣን አብ ቅድም ዓይኑ ግዲ ሞገስ ስኢኔ ኸዊነስ ፀዓዳ ዓይኑ ገም

ጢሉ ይርእየኒ ነበረ። ጊዜ ምስ ኮነ ወዮ ትንንቲ በዓል ደረባይ መሰነይታ ሐደ ዓቀይታይ ውሂቡኒ ንናፖሊ ርእይ አበልኩዋ። ብድንገት ሐደ ግብጻዊ ጉበዝ ተጓነፍና አብ ርእሱ ደኣ ጠ ርቡሽ መሊሱ ነበረ እምበር ክዳውንቲ ኪለው ከም ናይ እቶም ጨዋታት ፈረንጂ ጽሩይ ነበረ ጉብዝናኡ እውን ምልምል ነበረ። ዐደይ ጠየቀኒ ነገርኩዎ። እንካብቲይ ተዛሚዱኒ ምላና ዝውር አምሰዩ። አብ መጠረስታ ንሱ ንውራዩ ንሕና ንዝና ኪድና። እንክንሰነባበት እንክ ሰብ አረጊት ፍቅሪ ንመስል ነበርና። እቲ ንናፖሊ አናዞርኩ ምስ ረኤኩ አብ ሰብነተይ ዝነበረ ነገር ኪንገር አይከኣልን። እንካብ ጦብያ ተላዒሉ አብ ዓቢይ ከተማ አፍርንጂ ዝነጠበ ጦብያታይ አብ ሰማይ ምኳኑን አብ ምድሪ ምኳኑን ከየገኣግኦ መፍርኔ ነበረ። እንተኾነ እምብርምብር እውን ወድ ማእኸል ትግራይ በሊኅ እዩ እሞ ዚእግሞ ነገር አብሉን። አብ ናፖሊ ከም ሓንት ዕለት ሠለስተ መዓልቲ ተቀመጥኩ። አብ እቲ ሃልስተይ ጊዜ ምስ ኮነ ሰናዪ ሐደ ዓቀይታይ ውሂቦም አብ ሠረገላ ጢስ ንሮማ ገጸይ ሰደዱኒ። እንተ እቶም ክልተ አፍራስ አብ ናፖሊ ተረፉ እንተ

እቱ በቅሊ ግን ምሳይ መጽኤ። አብ ማእከል ናፖልን ሮማን ቸካኖ ዝሰማ ንእስ ዝበለት ከተማ አላ አውራኣ ጎው ኮነት ጴ አንቶኒሊ እዮም። ሰሞም ኮንት ጳ አንቶኒሊ ይበህሉ። ምእንትዙይ ኮንት ጴ አንቶኒሊ ናብ እዳ ጎወይ ኮንት ጳ አንቶኒሊ አብጽሖ ቢሎም ንናፖሊ ልኢኹም ነበሩ እሞ አብ ቸካኖ ምስ በጻሕና ነላይን ነቱ መሰነይታይ ዓቀይታይን እንካብ እቱ ሠረገላ ጢስ አውራዱና። ለይቲ ነበረ እሞ ከሳብ ዚጸብሖ አባኡ ዐረፍና። ምስ ወግሔ መሪሓቶም ናብ እዳ ኮንት ጳ አንቶኒሊ ይወስዱና እንከለዉ ንሶም ብርእሶም ፈረስ ሰሪሮም እንኪወጽኡ አብ መንገዲ ተጓነፍና። ወዮ ተላኢኹሎም ነቢሩ እዩ እሞ ተሎ ፈለጡኒ። መቸም ናይ እዙ ሃገር እዙይ ሰባት ብርእሱ እውን ናይ እቶም ጨዋታት መላሕሶም ወለላ እዩ እሞ ጠጥሁ ተናጊሮም ካልእ መሰነይታ ወሲኹም ንገዛእም ሰደዱና። ንሶም እውን አይደንጉዩን ጉዳዮም ዐይዮም ተሎ ተመልሱ። ጽቡቅ እንግዶት አእንገዱና። አብኡ ሠለስተ መዓልቲ ተቀመጥኩ። በተን ሠለስተ መዓልቲ እንከ ነታ ከተማን ነቱ ገራሁን እናዞርኩ ሕውዕ አበልኩዎ። እቱ አእዋማቶም ኪለው መፍረዱ እዩ አሻኩኡም ከም ዕፁብ እዩ። እዙ ሃገር እዙይ በቱ ክረምታቶም ደእ አይትርአዮ እምበር በቱ ቀውዓቶምን ሐጋያቶምንስ ለምለም እዩ፤ አእዋሙ መላምልን በተራ ሥሩዕን እዩ። አብ እቱ ሐደ ወገን ዚዘብግ እንስቲ አብ እቱ ካልእ ከኣ ሐሠር ዚኸምሩ ሰባኡት ነበሩ። ብዝተረፈ ከም ቅድጦብያ ተከዲኒ ነበርኩ እሞ ቁላውን ዓበይትን ኪርእዩኒ

ደድጎረይ የዐጉ ነበሩ። እነ ኸአ ግደይ ወዮ ናይ እቶም ሃገራ-
ሰብ አከዳድናን አከዋውናን ልውጥ እዩ እሞ ከማኡ እርእያቶም
ነበርኩ። እንትኾነ ክንድ እቱ ንሳቶም በአይ ዚድነቆም ዝነበረ
እነ ክንዳኡ በአአቶም አይደንቀንን ዝነበረ።

አብ እቱ ሃልስትና አጋ ጊዜ ምስ ኮነ እቱ መሠነይታይ
ዓቁታይ ንናፖሊኡ ኪምለስ እነ ኸአ ንሮማይ ከመልእ ክሳብ
እቱ ሙራድ ኮንት ጳ አነቶነሊ መፋነዊ ሰብ ገቢሮም ሰደዱና።
እወባ በይንኻ ንሮማ ምኽያድ ትፈርጎዶ እንተዘየሎ መሰነይታ
ክህበካ በሉኒ እግዚአብሔር የሀበለይ አይፈርጎን በልኩዎም።
አበዮ ሙራድ ምስ በጻሕና አብታ ንሮማ እትኸይድ ሠረገላ ጠ
ስ አትዬ ነቱ መሰነይታይ ተሰናቢቲ ንሮማ ተበገሥኩ ንሮማ
ብገዘያት አቶኹ። እንከበቲይ ሐደ ሰብ አብ እቱ ሙራድ
እንኪጽበየኒ ጸኒሑ አብ ሠረገላ ፈረስ አስሪኑኒ ናብ እቱ ኮንት
አንቶነሊ ዝነበሩሉ መረባዕ ጸው በለ። እብኡ ዳኚ ጸንሐኒ። ንሱ
ነኣይ ምስ ረአየ ብዙኅ ተሐጎሰ እነ እውን እንተዘይ አብለጽኩስ
ከማኡ ደስ በለኒ። ወዮ ንናፖሊ ርእዬ እንክድመም ዝነበርኩስ
ንሮማ ምስ ረኤኹ ዕፁብ ኮነኒ። እቱ ኮንት አንቶነሊ ዝነበረሉ
መረባዕ አልበርጎ ይበህል መጋድሮ ምስፋር ማለት እዩ፡ እቶም
አባዕልቱ ሐወስት ሰበ እዮም። እነን ዳኚን ምሳኣቶም አብ
ሐንቲ ቤት ማእድ በብሰደቃና ጥቃንጥቃ ንቅመጥ ነበርና።
ንሳቶም ወዮ ሻዕቲይ ዝኸማና ብርቂ እዩ ዝነበረ እሞ ናይ
ጦብያ ኩነት ኪለው ምእንቲ ኪፈልጡ ቃሕ ዘዝበላቶም
ይጥይቁና ነበሩ። ከምዙ እቶም ደቅ ዝባን ኢትዮጵያ ነቶም

ብዙርያላ ዘለዉ አፍሪቃውያን ኩሉም ከም እቲ ዚርእዩዎም እዞም ሃገር ከማኡ ንጠብቡቶት ይርእዩዎም። እዙ ባህሊ እዙይ ምስ ሰማዕኩ እንከ ሐዲስ ነገር ከዊኑንስ ገረመኒ። እንተ አስተውዑልካዮ ግን ሐቂ እዩ። አብ ጠብያ ስሙ ዝጽሕፍ ተዋዕኦ እዩ። አብ እቲ አልበርኅ (ምስፋር) ምስ ኮንት አንቶኒሊ ፵፩ መዓልት ተቀመጥኩ። እንድኅርቱይ ግን አብ ምእንት ናይ ወፃኢ ሃገር ምኒስተር ማለት ቂመታ አቶኹ። አባኡ መስፍን ዚበህል በዓል እዳ አባ ገሪማ መዕበያኡ ግን ዝአብ ዓድ አምኃራ ጸንሐኒ። ብቋንቋኡ አምኃራይ እምበር ትግራዊይ አይመስልን ዝነበረ። እንካብቱይ እቲ ዝመጸእኩሉ ነገር አብ እቲ ዓንተቦ ዝሰሜናዮ ምኒስተር ንምቅማጥ እዩ ዝነበረ እሞ አብኡ ስፍራይ አኃዝኩ።

ጠብያታይ ናብ ኢሮፓ መጺኡ ጽባቂኡን ጌጹን ዕማሬኡን ምስ ረአዮ አብ ሰብነቱ እቲ ዚጥብልሖ ጠብላሕታ ኪንገር አይከአልን። ለይቲ መባርህ ተበሪሁ መንገዲ ኪለው ከም ፀሐይ ቀትሪ ደሚቁ ሰብ ኪለው እንቲመላለስ ምስ ረአዮ ይገርሞ። እዩ ሃገር እናበለ ዮድንቅ። ክሳብ ፈጣሪ ዚአቶም እምበር ንኻልእስ ባዕሉ አይፈጠርን ንምባል ይበጽሕ። አብ ዝኼዶ እንተ ኼዶ ሐዲስ ነገርን ቀደም አብ ዓዱ ዘይረአዮን ዘይሰምዖን ጥራይ ይረክብ እንካብቱይ ነዙይ ዚመስል ሃገር ገዲፌ አይከይድን ቢሉ ይውስን። ንሃገሩን ነዙ ሃገርን ዮናፅሮ ብኺለው ነቱ ዓዱ ትሑት ከዊኑ ይረኽቦ። ብቋንቋ ሃገር እውን ኪሳራብ ሃሙን ቀልቡን ይስጠም። አናተደራገፊ እውን ይሳራብ ደኣ።

ከም እታ ዝሰምዓን ዝረኣያን ጥራይ እውን ይገብር። ልቡ ወትሩ ደስ ምስ በሎ እዩ። እዙይ እንከ እቲ መዠምርታኡ ገና ቀይሕን ጸሊምን እንከይ ፈለየ እዩ።

እቲ ቅድሚት ዝሰመይናዮ ዳኚ ንሮማ ሽዱሸተ ጊዜ ተመላሊሱ ነበረ። እቲ ሐደ ጊዜ ለጢቁ ዓሠርተ ወርሒ ዜአክል ተቀሚጡ ነበረ። እንካብቱይ ንሱ እማ ከምዙይ በለኒ እዙ ሃገር እዙይ መዠምርታኻ ተፈታዊ እዩ ንሓዋሩ ግን ቋንቋ ምስ ለመድካ ግእዝ ሀገር እውን ምስ ፈለጥካ ምስ ሰብ እዉን እንድኅር ብጣዕማ ተላሊኻ ተመናዎይ እዩ በለኒ። ዳኚ ከምዙይ ቢሉ ምንጋሩ እንከ ናፍቆት ዝሓ ይቀልዎ ከንድ ዝነበረ እዩ እምበር አይኡነትን። ብዝተረፈ ብዕሉግን ዓይነ-ደረቅን ዜብሉ ሃገር አይርከብን፤ ዳኚ ንብረቱ ምስ እቶም ብዕሉጋት ገላዉ እዩ ዝነበረ ናብራኡ አብ ርእስ ናፍቆቱ ምናልባት አንታ ወድ በላዕ-ሰብ ወይ ከአ ከምዙይ ብዝበለ ብኻልእ ጸርፍታት ጸሪፎሙዎ ይሾኑ። እንትኾነ ናይ እቶም አባዕልት ሃገር ተግባር ትቋመት እምበር ናይ አጉሉ-መዳስ አይርእዩዎን።

ናብ ዓዲ ኢጣልያ እንካብ ማእከል ትግራይ ዝመጸእና ፍሉጣት ሠለስተ ኢና። እቶም ቀዳማይ ዘካርያስ ይበህሉ ነበሩ አኸሱ-መታይ እዮም። አብ ቤት ትምህርት ፕሮፓጋንዳ ዓሠርተ ክልተ ዓመት ተቋመጡ ላቲንን ግሪኽን ዕብራይስጥን ኢጣልያን ፈረንሳዊን አብኡ

ተምህሩ። ምስ ቀሰሱ ተአዚዞም ናብ ኣቡነ ያዕቆብ ንጠቢያ ተመልሱ። እዚኦም እንከ እንኳነስ ናይ ተመናዊነቱ ነገር ኪሰምዩ በኣኡ ደኣ ኣናወጠዩ ሞቱ።

እዙይ እንከ ኣብ ኣሽሱም ባዕለይ እንካብ ኣፎም ዝሰምዖ ዝነበርኩ ነገር እዩ። እቱ ንናፖሊ ዝኣቶሹሉ መዓልቲ እቱ እንካብኦም ኪዛረቡ ኣናሰማእኩ ክርእዮ ዝብል ዝነበርኩ ነገር ምፍፃሙ ኣናዘከርኩ ኣውራ ደስታ ልበይ እዙይ ነበረ። ኣነን ኣብርሃን ከኣ ኣብ እዙይ ዓዲ እንካብ እንቅመጥ ኣርባዕተ ዓመታን ሓሙሽተ ወርሃን እዩ። እሞ እንከ ሽሕ እኳ ሓድሓደ ጊዜ ብጠ ባያዊ ውንታ ቃሕታ ዓድናን ኣዝማድናን እንተ መጽእና እዙ ዓድን ሰቡን ግን ኣናሓደረ ደኣ ይፍተወና እምበር ኣይጽለኣናን። ብዝተረፈ እቱ መዝናወርታይ ኣውራ ዝኣሓጉሰኒ እቱ ሰንጣነቱ እዩ። ሻዕቱይ ኣብ ጦብያ ብላዕ ተባላዕ እዩ ዝነበረ ኣብ ዝኃለፍካዮ ብሽያትን ኣውያትን ብጥምየትን ብሕማምን ዝሞተ ፊሳን ኣብ ቀልቀል ሞት ዝበጽሒን ፈቀዶ መንገዲ ዘፍ ቢሉ ይጸንሐካ ነበረ። እንካብ እዳኻ ወዲእካ ብዳገና መልሲ ከም ዕፁብ ነበረ። ናይ ሻዕቱይ ዘመን መከራ ክንደይ ቢልና ክንቈጽር ይትረፍ። ደጊም እንካብ እዙ ከምዙይ ዝበለ ሃገር ወዲኡ ናብ እዙ ሃገረ ሰላምን ንነትን ዝሸነ ሃገር ዝመጽኤ ሰብ እዙ ልዋጤ እዙይ ኣብ ሰብነቱ ከመይ ይኸኖ።

ሓፂር መፍትሕ ዘይልሙድ ቃላት ብተራ ፊደል።

ኣብዚ መፍትሕ ቐሪበን ዘለዎ ቃላት ንገውኡ ሰብ ጋሻ ከይኾና ይኸእላ፤ ብኣንፃሩ ኣብቲ ዕሑፍ ውሽጢ ዝርከባ ግና ኣብዚ መፍትሕ ዘይኣተዎ ዘይልሙድ ቃላት'ውን ክህልዎ ይኸእላ። እቲ እተገበረ ፊተን ነተን ዘይልሙድ ቃላት ንኣብነት ዝኣክል ኣብዚ ዝርዝር ውሽጢ ንምእታው እዩ።

ኣብዚ መፍትሕ ናይ ዘለዎ መብዛሕትኤን ቃላት ትርጉም እተወሰደ ካብ ሠለስተ መዳለውቲ መዝገበ ቃላት ትግርኛ ከምዘሉ ብምግምግል (ብምግልባጥ) እዩ። እቶም ሠለስተ መዳለውቲ መዝገበ ቃላት ትግርኛ እዞም ዝስዕቡ እዮም

1. መሪጌታ ግርማጽዮን መብራህቱ ልሳነ ለግዓዚ ዘለም ግርማ ብ1976 ዓም ኣብ ኣሥመራ እተሓትመን፤ ትግርኛ ብትግርኛ ዝኾነን
2. ኣባ ዮሐንስ ገብረ-እግዚአብሔር መዝገበ - ቃላት ትግርኛ - ኣምሓርኛ ብ1948- 49 ኣብ ኣሥመራ እተሓትመ

11 ዓ.ም. አብ ድማ ተሓተመ።

እዘን አብዚ መፍትሕ ቐረበን ዘለዎ ቃላት እቶም ሠለስተ፣ ወይ እቶም ክልተ፣ ወይ ሓሓንሳዕ ሓዴእም ጥራይ ትርጉም ዝሃብዎን እየን። እተን ትርጉማት እንተልየን መጀመርታ ናይ መሪጌታ ግርማ ዕዮን፣ ቐዲሉ ናይ አባ ዮሐንስ፣ አብ መወዳእታ ድማ ናይ ቀሲስ ባሳኖ በዚ ሞደም - ስዓብ እየን ቐረበን። መጀመርታ ብትግርኛ -ትግርኛ፣ ቐዲሉ ብትግርኛ-አምሓርኛ አብ መወዳእታ ድማ ብትግርኛ-ጥልያንኛ ምቕራብ ዝተመረፀሉ ምኽንያት ካብቲ ቅልል ዝበለ ናብቲ ክብድ ዝበለ ምኻዱ ስለዝሓሸ እዩ። ብተወሳኺ'ውን ካብቲ ዝቐረበ ጊዜ ናብቲ ዝራሓቐ ጊዜ ናብ ድሕሪት ስለዝከይድ ሃለዎትን ትርጉምን እቲ ቃል ካብ ዘበን ዘበን ከምዘሎ እንተቐዲሉ፣ ቐሩብ እንተተቐፍሩ ወይ ከዓ ብሱሩ ካብዚ ኸዚ ዝዝውተር ቋንቋ እንተደኣ ጠፊኡ ክሕብር ይኸእል ይኸውን ብዝብል እዩ። ብፍላይ ነተን ደርጋ ተረሲዐን ዘለዎ ቀዳሞት ክልተ መዝገበ ቃላት ምቕራብ ድማ ንተመራመርቲ ቋንቋ ትግርኛ ሃለዎትን ጥራይ ዘይኮነስ ትሕዝቶኣን እውን ብዝበለፀ ንክፅንዑውን ንምሕባር እዩ።

አብዚ መፍትሕ እምበኣርከስ ዘሎ ሥርዓት አቀራርባ ንሓደ ቃል

- መሪጌታ ግርማ ዝሃብዎ ትርጉም ይቐድም

- አባ ዮሐንስ ዝሃብዎ ትርጉም ይስዕብ
- ቀሲስ ባሳኖ ዝሃብዎ ትርጉም ይስዕብ

ይኹን እምበር እቲ አብዚ መፍትሕ ዝሠፈረ ቃል ሓዴኦም ጥራሕ፣ወይ ክልቴኦም ጥራሕ፣ ወይ ከዓ ሠለስቴኦም ኩሎም ትርጉም ክህብዎ ስለዝኸኣሉ እቲ ቃል ናይ ግድን አብ ኩለን ሠለስተ መዝገበ ቃላት አሎ ምባል አይኮነን።

ቃል አብቲ ዕሑፍ ትርጉም ቃል አብተን መዝገበ ቃላት

ሀየንታ ግርማ-ገፅ 8 - ሃየንታ፡- መስጣ ፡(መስቃ) ሕን፡
 አብ ክንዲ ፡ውዕላት፡
 ዮሐንስ ፡-ገፅ 8 - ሀየንታ ፡-ጡር መስቃ ግፍ
 ዳፋ።።
 ባሳኖ ፡- ገፅ 10 - ሀየንታ ፡-contraccambio in
 male, vendetta, p.e. ክፋ-እ ንዝገበረኻ ሀየንታ
 አይትምለሰሉ።።

ሕመት ግርማ-ገፅ 48 - ሕራራት፡ ፈሐም፡(ፍሕሚ)፡
 ዕንፀይቲ ብሐዊ ነዲዱ ምስጉሃረ ብሐመድ
 አጥፊእና ብዘድሊ ጊዜ ንኸንጥቀመሉ እነቐምጦ *
 ዮሐንስ - ገፅ 35-ከሰል።።
 ባሳኖ - ገፅ 40 ፡- Carbone

ሕውጽ ዮሐንስ -ገፅ 28 - ሐወጸ፡- ጉብኘ።።

ገፅ 151- ምሕዋጽ :- መጉብኘት።

ባላኖ - ገፅ 62 :- esplorare una regione.

ሐገራ

ዮሐንስ-ገፅ 30 ዐቅድ አላብ ፍላጎት

ለወደፊት የሚሆን ምኞት አስቀድሞ መመልከት

ባላኖ ገፅ 66 እዚ ቃል አሉ፤ ትርጉሙ ግና ካልእ
እዩ።

መልሕቅ

ዮሐንስ - ገፅ 73 :- መልሕቅ፡-መልሕቅ

የመርከብ መቆሚያ

ባላኖ - ገፅ 72 :- ancora.G.*

ደሕሪ ሓደ ቃል <<G.>> ከህሉ ከሉ አመፃፅላ እተ ቃል ካብ ግዕዝ እዩ
ንምባል እዩ።

መረባዕ

ግርማ- ገፅ 76:- ትርብዕት፥ አርባዕተ

መፃዝን ፥ (ብግዕዝ ናዕክ) ታኒካ፥ መኸደን

ገዛ ዝኸውን ጸፊሕን ረቂቕን ናይ ሐጺን

ወገን ዝኾነ ንጥረ ነገር፤

ዮሐንስ - ገፅ 78:- ቈርቂሮ፤

መረባ:- ቅጥር መካበቢያ ግቢ ግብ (ናይ
ውሽጢ)

ባላኖ - ገፅ 84:- mura forti e alte, come
quelle di fortezze palazzo o casa a piu piani.

መረባ:- soglia e pr.lo sterrato innanzi alla
casa.

መከረም

ገርማ - ገፅ 115:- መንዲል:- መከረማ:- (መከረም)

ዮሐንስ :- ገፅ 102 :- መንዲል - መከረም
መንዲል::

ስምዕታ

ገርማ- ገፅ 255:- ምልክታ፥ መጠንቀቂ

እተበደለ ሰብ ወጽዓኡ ብምዝርዛር እቲ
በደል እንደገና ከይድገም ዘጠንቅቑል ቃል፤

ዮሐንስ ገፅ 312:- ስምታ ማሰማት ክስ::

ቅርጣሽ

ባላኖ - ገፅ 593:- ክርታስ carta e lettera
(neol.)*

* (neol) ማለት ሓዲሽ ቃል ማለት እዩ:: 'ደብዳቤ ወይ ክርታ' ኢሉ
ምስተርገም ባላኖ ሓዲሽ ቃል እዩ ኢሉ ይሕብር:: ይኹን እምበር ሓዲሽ
ዘይኮነስ ካብ ግዕዝ ዝተወሰደ እዩ ብግዕዝ <<ክርታስ እዩ::

በቀሩሳማት

ባላኖ - ገፅ 325 ብቑስማጥ :- biscotto
galleta, dall'ar)* scrivesi pure ብቑስማት

በቕሺሽ **

ዮሐንስ:- ገፅ 379:- ጉርሻ - በቕሺሽ ሀቢዮ -
ጉርሻን ሰጪው በቕሺሽ (ዓረ)

ባላኖ ገፅ 325:-regalo, mancia (d.ar.)

* ባላኖ ካብ ዓረብኛ ዝመፀ ቃል እዩ ይብሉ

** እባ ዮሐንስ ኮኑ ባላኖ እዚ ቃል ካብ ዓረብኛ ዝመፀ ምዃኑ ይሕብሩ::

ባድ

ግርማ:- ገፅ 320:- ጨው ዘለዎ ባሕሪ ፡
ጨው ዘለዎ ቀላይ ጨው ንዘለዎ ባሕሪ
ዝወሃብ ስዎ

ዮሐንስ ገፅ 394:- ባሕር ባር
ውትያኖስ ከዓለም ግማሽ የሚበልጥ ውሃ

ተቋመቶም

ግርማ :-ገፅ 193:- ምሕላው፥ ምእያን፥
ምንባይ

ምቀሂማት

ዮሐንስ ገፅ 183:- መጠበቅ መጠባበቅ
ማገድ ማሰማራት:- ተቋመተ ር::

ባሳኖ :- ገፅ 372:- stare ad osservare, in
agguato, in vede per scoprire il nemico ecc.;

ተጓኔኹ

ዮሐንስ:-ገፅ 244 ምጉናይ እንደ ባዕድ
መቀራጠር መገመት

ምጉናይ

ገፅ 534:- አንድ- እንደ ባዳ ቆጠረ
እናንኝኸኒ ሐዚነልኪ አሉኹ:

ትስመቀሩ

ግርማ- ገፅ 241:- ሰቢቹ:- ወዝዊዙ፥ነቕኒቹ

ምስማቅ

እቲ ... ነቲ ሓንካሾ ጭማራ ዘንጊ ብምውዝዋዝ
ንምውርዋር ንምውጋእ ተዳሊፊ

ዮሐንስ ገፅ 292:- ሰመቂ :- (ኩናት)
ሰበቀ ሸመለ ወዘወዘ አንበጥበጠ

ገፅ 296:- ሰበጂ:- ሰበቀ ወዘወዘ እደራ ነቀነቀ
- (ጦርን) ወይም አንተከተከ እንትከትከን አፈላ
አነቀተ

ገፅ 172 :- ምስማቀ :- (ጦርን) :- መስበቅ
መሸመል መወዝወዝ:- አንበጥበጠ::

ትብረኸ

ግርማ :- ገፅ 308- በራኹ:- ተምበርኪኹ
ተጸቢሩ እቲ ገመል ንምድቃስ ብብርኩ
ተደቢሩ

ዮሐንስ:- ገፅ 375:- በረኸ :- ከፍ አለ በለጠ
ደጋ ሆነ

ትዕሉ

ዮሐንስ ገፅ 562:- ዐለው:- ሸፈተ ከዳ ወነበደ
ወይም ፈነገለ ጣለ አወደቀ

ምዕላው

ገፅ 202:- ምዕላው:- መፈንገል መጣል
ማውደቅ ወይም መገልበጥ ውሃን
መጨመር

ትቀላባዕ

ግርማ:- ገፅ 343 ተቐላቢሁ -
ተኸላቢቱ ተዋሪዱ እቲ... ስለዝሸገሮ ሸግሩ
ዘቃልለሉ ነገር ንምርካብ ንዮው ነጀው
ብምባል ተኸላቢቱ::

ዮሐንስ ገፅ 418 ተቐላብዔ:- ተቅለበለበ
ተክለበለበ ተስገበገበ

ትጥቀስ

ግርማ:- ገፅ 213:- ምጥቃስ:- ድንጋ ምባል
ዮሐንስ:- ገፅ252:- ምጥቃስ:- መጉበጥ
ማጉንበስ ማጉብብ

ንያት

ግርማ:- ገፅ 405:- ኒሕተቀረድተሐቦ ከይብሉኒ
ብምባል ዝፍጸም ተግባር
ዮሐንስ:- ገፅ 472:- ኅሊና እሳብ መላ ትጋት ተስፋ
ዐቅድ ንያተይ ደጋን ኢዩ::

እመት

ዮሐንስ:- ገፅ 481:- እመት(ሐ)*:-
ምልክት+ የጠፋ ነገር ወሬ ሁኖቴ እህታ
እኳኋን:- ባእላ ር**

እምብርብር

ዮሐንስ:- ገፅ 549- ይልቅ: አብሶ -
እምብርብር ነስኻ

ኪለው

ዮሐንስ:- ገፅ 614:- ኪለው:-
ሁሉ፤ሞላው፤ማንም+ ጠቅላላው፤ማንኛው::
ገፅ 614- ኪለውሳዕ:- ና.መቸም ሁል ጊዜ:-
ኪለውሳዕ ክመውት ኢዩ::

ደቀል

ዮሐንስ - ገፅ 682 - ደቄል /ቀ.የመርከብ
ምስሶ፤ መዋጥፋን የሚታሰርበት ረዥም ዕንጨት::

* <<ሐ>> ሐማሌን ማለት እዩ::

** <<ር>> ርኢ ማለት እዩ::

